

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Інститут електроенергетики
Електротехнічний факультет

Кафедра перекладу

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

кваліфікаційної роботи ступеню магістр

студента Перинець Катерини Юріївни

академічної групи 035м-22з-1

спеціальності 035 Філологія

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська» на тему:

«Особливості перекладу українських фразеологізмів в методиці УМІ (соматичні фразеологізми)»

Керівники	Прізвище, ініціали	Оцінка за шкалою		Підпис
		рейтинговою	інституційною	
кваліфікаційної роботи	Бердник Л.В.			
Рецензент	Костицька С.І.			
Нормоконтролер	Введенська Т. Ю.			

Дніпро
2023

ЗАТВЕРДЖЕНО:
завідувач кафедри перекладу
Висоцька Т.М.
« _____ » _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу
ступеню магістр**

студентці Перинець Катерині Юріївні академічної групи 035М-22з-1
Напряму 035 Філологія

за освітньо-професійною програмою вищої освіти «Германські мови та літератури (переклад включно), перша –англійська»
на тему: «Особливості перекладу українських фразеологізмів в методиці УМІ (соматичні фразеологізми)», затверджену наказом ректора НТУ «Дніпровська політехніка» № 1373-с від 13.11.2023 р.

Розділ	Зміст	Термін виконання
Розділ 1	Дослідити теоретичні засади вивчення фразеологізмів в лінгвістиці та типи фразеологічного перекладу	20.09.2023
Розділ 2	Розглянути особливості функціонування соматичних фразеологізмів та виділити соматичні фразеологічні одиниці для включення в методичні матеріали з УМІ	08.10.23
Розділ 3	Розробити систему вправ для перекладу соматичних фразеологізмів та завдання для іноземців в курсі УМІ	30.11.23

Завдання видано

_____ (підпис керівника)

Бердник Л.В.
(прізвище, ініціали)

Дата видачі 01.09.2023

Дата подання до екзаменаційної комісії
Прийнято до виконання

_____ (підпис студента)

08.12.2023
Перинець К.Ю.
(прізвище, ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 90 с., 110 джерел.

Об'єкт дослідження – українські фразеологізми з соматичними компонентами та їхні еквіваленти англійською мовою.

Предмет дослідження – особливості перекладу українських соматичних фразеологізмів англійською мовою в методиці української мови як іноземної.

Мета роботи – виділити українські соматичні фразеологізми для підручників з української мови як іноземної та дослідити способи їхнього перекладу англійською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Дати теоретичне обґрунтування поняття фразеологізмів у сучасних лінгвістичних дослідженнях, розкрити базові поняття дослідження.

2. Дослідити види фразеологічного перекладу.

3. Проаналізувати наявність соматичних фразеологічних одиниць в підручниках та статтях з української мови як іноземної.

4. Відібрати релевантні соматичні фразеологічні одиниці, які можна включити в методичні матеріали з української мови як іноземної.

5. Надати переклад наявних фразеологізмів, розподіливши їх за групами, згідно з правилами фразеологічного перекладу.

6. Розробити систему вправ для закріплення соматичних фразеологізмів іноземцями, а також завдання для перекладу цих одиниць англійською мовою.

Методи дослідження: описовий, порівняльний, індуктивний, трансформаційний методи та метод контент-аналізу.

У теоретичній частині досліджується поняття фразеологічної одиниці, різні принципи класифікації фразеологізмів та специфіку перекладу соматичних фразеологізмів.

У практичній частині розглядаються способи перекладу соматичних фразеологізмів, подається власна вибірка таких одиниць для включення в методичні

матеріали з УМІ, а також розроблено комплекс вправ для перекладознавчих курсів та для студентів-іноземців.

Теоретична значимість дослідження полягає в узагальненні теоретичних знань про фразеологічні одиниці як мовне явище, класифікацію та особливості перекладу соматичних фразеологізмів в англійській та українській мовах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в вибірці соматичних фразеологізмів для підручників з української мови як іноземної різних рівнів. Критерієм відбору стали комунікативні та граматичні принципи вживання фразеологічних одиниць для їх ефективного засвоєння іноземцями. Вибрані одиниці систематизовано за способами перекладу, ґрунтуючись на концепції В. Карабана. Розроблено систему вправ для закріплення соматичних фразеологізмів в процесі вивчення української мови як іноземної, так і завдання з перекладу цих одиниць, що можуть бути застосовані як доповнення для перекладознавчих курсів.

Ключові слова: ФРАЗЕОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ, ІДІОМА, СОМАТИЧНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ, МОНОЕКВІВАЛЕНТНИЙ ПЕРЕКЛАД, ВИБІРКОВИЙ ПЕРЕКЛАД, ВІЛЬНИЙ ПЕРЕКЛАД, МЕТОДИКА УМІ.

SUMMARY

Diploma paper: 90 p., 110 sources.

The object of our research is Ukrainian phraseological units with somatic components and their equivalents in English.

The subject of the study is the specific aspects of the translation of Ukrainian somatic phraseological units into English in the methodology of Ukrainian as a foreign language.

The objective of our work is to highlight Ukrainian somatic phraseological units for textbooks on Ukrainian as a Foreign Language and explore the ways of their translation into English.

Achieving this objective involves solving the following **tasks**:

1. To give a theoretical explanation of the concept of phraseological units in modern linguistic researches, to reveal the basic concepts of our work.
2. To investigate the types of phraseological translation.
3. To analyze the presence of somatic phraseological units in textbooks and articles on Ukrainian as a foreign language.
4. To select relevant somatic phraseological units that can be included in methodological materials on Ukrainian as a foreign language.
5. To provide a translation of the existing phraseological units, dividing them into groups according to the rules of phraseological translation.
6. To develop a system of exercises for foreigners to consolidate somatic phraseological units, as well as tasks for translating these units into English.

Research methods: descriptive, comparative, inductive, transformational and content analysis methods.

The theoretical part examines the concept of a phraseological unit, various principles of phraseological classification, and the specifics of translating somatic phraseological units.

The practical part examines the ways of translating somatic phraseological units, presents a sample of such units for inclusion in teaching materials on Ukrainian as a

Foreign Language, and develops a set of exercises for translation courses and for foreign students.

The theoretical significance of the study lies in the generalization of theoretical knowledge about phraseological units as a linguistic phenomenon and the classification and peculiarities of translation of somatic phraseological units in English and Ukrainian.

The practical significance of the results obtained is the selection of somatic phraseological units for textbooks on Ukrainian as a foreign language at different levels. The selection criterion was based on the communicative and grammatical principles of using phraseological units for effective learning by foreigners. The selected units are systematized according to the methods of translation based on the concept of V. Karaban. A system of exercises for consolidating somatic phraseological units in the process of learning Ukrainian as a foreign language and translation tasks for these units have been developed, which can be used as a supplement for translation courses.

Keywords: PHRASEOLOGICAL UNIT, IDIOM, SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS, MONOEQUIVALENT TRANSLATION, SELECTIVE TRANSLATION TECHNIQUE, FREE TRANSLATION, METHODOLOGY OF UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В МЕТОДИЦІ УМІ.....	12
1.1. Загальна характеристика фразеологізмів.....	12
1.2. Класифікація фразеологізмів.....	14
1.2.1. Класифікації фразеологізмів в англійській мові.....	18
1.2.2. Класифікації фразеологізмів в українській мові.....	22
1.3. Принципи відбору фразеологізмів в підручниках з УМІ.....	26
Висновки до I розділу.....	30
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ.....	33
2.1. Моноеквівалентний переклад.....	36
2.1.1. Абсолютні фразеологічні еквіваленти.....	37
2.1.2. Відносні моноеквіваленти.....	40
2.2. Вибірковий переклад.....	46
2.3. Вільний переклад.....	47
2.3.1. Калькування.....	48
2.3.2. Описовий переклад.....	50
Висновки до II розділу.....	52
РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ.....	55
3.1. Методичні засади навчання перекладу (на матеріалі фразеології).....	55
3.1.1. Комплекс вправ для вдосконалення навичок перекладу українських соматичних фразеологізмів.....	58
3.2. Методичні принципи викладання українських фразеологізмів в методиці УМІ.....	66

3.2.1. Комплекс вправ для вдосконалення знань соматичної лексики студентів-іноземців (на прикладі українських фразеологізмів).....	68
Висновки до III розділу.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	81

ВСТУП

Фразеологізми як специфічні мовні одиниці, що відображають своєрідність культури та ментальності того чи іншого етносу, залишаються у фокусі дослідження лінгвістів. Тому опанування та засвоєння цього пласту лексики набуває особливого значення при вивченні іноземної мови, що дає можливість глибше осягнути її національно-культурний код. Фразеологізми з соматичними компонентами, які характерні для багатьох мов, яскраво ілюструють способи осмислення навколишнього світу та поведінку людини через мовні одиниці.

Актуальність роботи визначається посиленою увагою лінгвістів до феномену фразеологізмів та їх перекладу, зокрема до таких, які містять соматичні компоненти. Вибірка таких фразеологічних одиниць для підручників та посібників з української мови як іноземної, а також аналіз способів перекладу цих одиниць ще не стали предметом спеціальних розвідок.

Методологічною та практичною базою для дослідження стали роботи з теорії фразеології (Л. Авксентьева, Д. Баранника, В. Білоноженко, Р. Зорівчак, Л. Скрипник, Г. Їжакевич, В. Ужченка, Ш. Баллі, Л. Сміта, А. Ланглоца та ін.); розвідки лінгвістів, присвячених власне аналізу соматичних фразеологізмів в українській та англійській мовах (І. Патен, І. Денисенко, О. Ванівської, О. Орловської, О. Комочкової, О. Чаєнкової, В. Кочубей, Н. Грозян, О. Андрейченко, Л. Вакарюк, С. Панцьо, Н. Яніцької); праці вчених про принципи перекладу фразеологічних одиниць англійською мовою (В. Карабана, Б. Мовчана, І. Корунця, Л. Верби, Г. Мірам, О. Блашків, Л. Ковальчук, О. Дубенко, Н. Гудими, К. Гордієнко, О. Галинської та ін.); статті методистів української як іноземної, де розглядається практичний аспект засвоєння фразеологізмів (Г. Кузь, Т. Лагути, Л. Азарової, І. Патен, Г. Швець, О. Левченко, Г. Наконечної, Ю. Сагати, Н. Ядловської, О. Антонів та ін.); словники з української фразеології та англійськими ідіомами.

Об'єкт дослідження – українські фразеологізми з соматичними компонентами та їхні еквіваленти англійською мовою.

Предмет дослідження – особливості перекладу українських соматичних фразеологізмів англійською мовою в методиці української мови як іноземної.

Мета роботи – виділити українські соматичні фразеологізми для підручників з української мови як іноземної та дослідити способи їхнього перекладу англійською мовою.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Дати теоретичне обґрунтування поняття фразеологізмів у сучасних лінгвістичних дослідженнях, розкрити базові поняття дослідження.

2. Дослідити види фразеологічного перекладу.

3. Проаналізувати наявність соматичних фразеологічних одиниць в підручниках та статтях з української мови як іноземної.

4. Відібрати релевантні соматичні фразеологічні одиниці, які можна включити в методичні матеріали з української мови як іноземної.

5. Надати переклад наявних фразеологізмів, розподіливши їх за групами, згідно з правилами фразеологічного перекладу.

6. Розробити систему вправ для закріплення соматичних фразеологізмів іноземцями, а також завдання для перекладу цих одиниць англійською мовою.

Матеріалом дослідження послужили близько 130 українських соматичних фразеологізмів та їхні еквіваленти англійською мовою, відібрані із фразеологічних словників за принципом лексичної та граматичної релевантності їхнього засвоєння в процесі вивчення української як іноземної.

Специфіка роботи передбачала вибір **методів дослідження**. Описовий метод був залучений для опису теоретичних передумов дослідження фразеологізмів.

Порівняльний метод був використаний з метою визначення спільних та специфічних ознак різних типів фразеологічних одиниць. **Індуктивний метод** було використано для створення та ретельного аналізу різних класифікацій фразеологічних одиниць. **Метод контент-аналізу** було використано для формування вибірки фразеологічних одиниць за допомогою кількісно-якісного аналізу відібраних фразеологізмів і проведення на базі цієї вибірки практичного дослідження. **Трансформаційний метод** було вжито для аналізу перекладацьких

трансформацій, до яких звертаються перекладачі в процесі перекладу фразеологізмів.

Теоретична значимість дослідження полягає в узагальненні теоретичних знань про фразеологічні одиниці як мовне явище, класифікацію та особливості перекладу соматичних фразеологізмів в англійській та українській мовах.

Практичне значення отриманих результатів полягає в вибірці соматичних фразеологізмів для підручників з української мови як іноземної різних рівнів. Критерієм відбору стали комунікативні та граматичні принципи вживання фразеологічних одиниць для їх ефективного засвоєння іноземцями. Вибрані одиниці систематизовано за способами перекладу, ґрунтуючись на концепції В. Карабана. Розроблено систему вправ для закріплення соматичних фразеологізмів в процесі вивчення української мови як іноземної, так і завдання з перекладу цих одиниць, що можуть бути застосовані як доповнення для перекладознавчих курсів.

Апробація. Результати дослідження були представлені на I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Наука в епоху соціокультурних змін: реалії та перспективи» (Дніпро, Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», 27 жовтня, 2023 р.), *Ways of Ukrainian-English Translation of Phraseological Units with Somatic Component Hand (Teaching Ukrainian as a Foreign Language)*.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В МЕТОДИЦІ УМІ

1.1. Загальна характеристика фразеологізмів

Фразеологія розглядається як порівняно молодий напрямок лінгвістичних досліджень, що виокремився в окрему галузь науки про мову тільки в другій половині ХХ століття. Зважаючи на ще нетривалу історію становлення цієї галузі, сам термін фразеологія (від грецького *phrasis* «вираз, спосіб вираження, зворот» і *logos* «слово, вчення») має декілька дефініцій. Зокрема, вченими виділяються такі його значення: «1) розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему мови; 2) сукупність фразеологізмів у мові; 3) характерні засоби вираження думки, притаманні певній соціальній групі або авторові; 4) пишномовний нещирий вислів, позбавлений внутрішнього змісту, або такий, що прикриває брехливі твердження» [87, 6].

Дискусійність визначення та трактування терміну призводить до його різноманітних варіантів вживання в наукових розвідках: деякі дослідники користуються лише однією із вищезазначених дефініцій [1; 75], інші «зрощують» декілька значень, зокрема одночасно розглядають фразеологію як окремий напрямок лінгвістичної науки та її систему мовних одиниць [13; 87; 80].

У нашому дослідженні вважаємо за доцільне під терміном фразеологія розглядати розділ мовознавства, що вивчає фразеологічну систему окремої мови. Об'єктом фразеології є сукупність фразеологізмів певної мови, які розглядаються як «специфічні мовні формули», за влучною характеристикою В. Ужченка – «скарбниця поетичних уявлень народу», «його історична пам'ять» та «душа кожної мови» [87, 6]. Оскільки цей розділ лінгвістичних досліджень є достатньо молодого галуззю знань, в ньому залишаються деякі невирішені теоретичні питання, а саме: не розроблено універсального визначення для терміну «фразеологізм» та єдиного переліку ознак, за якими певні словосполучення можуть бути віднесені до цієї

категорії. Внаслідок цього, межі фразеології як мовознавчої науки досі чітко не окреслені.

Зазначимо, що сам термін «фразеологізм» обростає великою кількістю інших еквівалентів: фразеологічна одиниця, фразеологічний зворот, фразеологічний вираз, фразеологічне зрощення, стійке словосполучення, фразема та ідіома. Зазвичай такі поняття, як «фразеологічна одиниця» та «фразеологізм» є тотожними, інші ж терміни можуть вживатися як їхні синоніми або набувати певні специфічні особливості.

В. Дроботенко пропонує узагальнити ці терміни, використовуючи поняття «фразеологічне утворення», під яким розуміється «окрема самостійна одиниця мови, що характеризується динамічністю, конвенційно закріпленим у мові значенням, усталеним компонентним складом та граматичними ознаками; відтворюваністю у мовленні у готовому вигляді» [45, 38].

Деякі вчені використовують поняття «ідіома, або фразеологічне зрощення», яке «характеризується семантичною неподільністю, абсолютною непохідністю значення цілого з його компонентів» [85, 37; 66, 23]. В інших роботах подається таке визначення: «Фразеологія – це розділ науки про мову, що вивчає стійкі поєднання слів різного типу (фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення)» [44, 89]. О. Смирницький, у свою чергу, характеризує фразеологічні одиниці, як стилістично нейтральні звороти, які позбавлені метафоричності або ж її втратили; ідіоми, навпаки, ґрунтуються на метафоричності [83, 51].

Інші дослідники поділяють фразеологізми на фраземи, в яких значення слова, що семантично реалізується є фразеологічно зв'язаним, та є одиницями постійного контексту, та ідіоми, для яких характерне цілісне значення, тому виділити в їхньому складі ключове слово неможливо [45, 38]. Така характеристика вказує на основні риси фразеологізмів, виділені дослідницею, – семантичну злитність, роздільнооформленість та стійкість.

Інші дефініції фразеологізму, запропоновані мовознавцями, підтверджують та акцентують на цих рисах. Так, Л. Скрипник визначає фразеологізми, як «стійкі сполучення двох і більше слів, що створюють семантичну цілісність і

відтворюються у процесі мовлення як готові словесні формули» [80, 7]. На думку Г. Рабош, фразеологізм – це роздільнооформлена одиниця мови, яка характеризується повним або частковим переосмисленням компонентів [75, 242]. В інших роботах під фразеологізмом розуміється «стійка роздільнооформлена відтворювана одиниця мови, наділена цілісним (або, рідше, частково цілісним значенням) і здатна сполучатися з іншими словами» [85, 36]. До головних ознак фразеологізмів Л. Авксентьев відносить семантичну цілісність, метафоричність і роздільнооформленість [1, 13]. Ще однією важливою рисою фразеологізмів є їхня експресивність [25, 97] та можливість «семантико-конотативного зображення реалії» [87, 16].

У західних мовознавчих колах на позначення фразеологізму більш вживаним є термін «ідіома», вперше використаний лінгвістом Л. Смітом як характеристика так званих мовних аномалій, що порушують або правила граматики, або закони логіки [109, 168]. Якщо звернутися до словникових дефініцій поняття «ідіоми», то вони набувають достатньо широкого значення. Наприклад, у Вебстерському словнику подається таке формулювання: ідіома – структура звичайних моделей виразів мови; конструкція, вираз, що має значення, відмінне від буквального, або яке не відповідає звичайним моделям мови; характерне авторське вживання [106]. Оксфордський словник тлумачить цей термін більш узагальнено, а саме як сукупність послідовно зв'язаних слів, які необхідно розглядати як єдність, загальне значення ідіоми важко або неможливо зрозуміти, виходячи зі змісту кожного слова [109].

Дж. Флорес д'Аркас зазначає, що більшість вчених визначають ідіому як «фразову одиницю, значення якої неможливо вивести з її синтаксичних компонентів» [99, 79]. Важливими властивостями ідіом вчений називає: 1) злитість і гнучкість; 2) прозорість і розмитість; 3) унікальність; 4) синтаксичну роздільнооформленість та ідіоматичний аналіз; 5) лексичний статус ідіом та їхню репрезентацію в ментальному лексиконі [99, 80-81].

Дослідивши різні підходи до питання, А. Ланглоц узагальнює думки своїх колег, стверджуючи, що ідіоматичні конструкції можуть бути описані як комплексні символи зі специфічними формальними, семантичними, прагматичними та

соціолінгвістичними характеристиками. Найхарактернішими ознаками ідіом є інституалізація, сполучуваність, стійкість і некомпозиційність. При цьому спостерігається співіснування вузького та широкого (із включенням прислів'їв) обсягу ідіоматики [104, 3].

В сучасних закордонних дослідженнях все більше мовознавців схиляються до розуміння ідіоми як різновиду фразеологізму, виділяючи наступні параметри: характер та кількість елементів у словосполученні, частотність його вживання, синтаксичну та лексичну варіативність, а також семантичну нерозкладність. Останній параметр вважається ключовим і традиційно використовується для визначення фразеологізмів [103, 4].

Підтримуючи думку дослідника та розглянувши різні підходи до визначення фразеологізму та його властивостей, у цій роботі ми будемо розглядати ідіоми як різновид фразеологізмів із повністю та частково переосмисленим значенням компонентів.

Таким чином, попри достатню дискусійність феномену, в роботах лінгвістів виділені специфічні характеристики, притаманні фразеологізмам: роздільнооформленість (фразеологічна одиниця складається із двох та більше слів), цілісність значення (її значення формується внаслідок повного або часткового переосмислення вільного словосполучення-прототипу), відтворюваність у мові (фразеологічна одиниця не створюється, а відтворюється у мові як готові цілісні словесні комплекси), відносна стійкість (фразеологізмам властива відносна постійність компонентного складу та структури) та виконання номінативної функції (образне позначення фрагментів об'єктивної дійсності) [85, 34].

Відштовхуючись від цих характеристик та враховуючи різні підходи лінгвістів до цього питання, вважаємо за доцільне вживати терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця» (ФО) як синоніми. У нашому дослідженні фразеологізми або ФО розглядаються як стійкі, роздільнооформлені, відтворювані, семантично цілісні мовні одиниці, компоненти яких набули повного або часткового переосмислення.

1.2. Класифікація фразеологізмів

Основоположником теорії фразеології вважається швейцарський мовознавець Ш. Баллі, який уперше в історії лінгвістики здійснив спробу класифікувати фразеологізми, спираючись на теорію стійкості семантичних зв'язків між їх компонентами. Ш. Баллі було окремо виділено так звані фразеологічні серії (словосполучення, елементи яких зберігають незалежність і після розпаду функціонують як звичайні одиниці у мові) та фразеологічні єдності (словосполучення, яким властива образна семантична ознака) [85, 28].

Важливим етапом дослідження науки про фразеологію стали роботи вченого В. Виноградова, який, спираючись на концепцію Ш. Баллі, розробив власну класифікацію фразеологізмів, виділивши три типи: фразеологічні зрощення, фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення [85, 121-122].

Фразеологічні зрощення – це неподільні семантичні утворення, чиє значення важко розкрити шляхом аналізу окремих компонентів. Зазвичай це вирази, які містять застарілі поняття, відсутні у сучасному словнику користувача, або метафоричні вирази, в яких переносне значення вже настільки приховує первинне значення складових слів, що вони не співвідносяться з буквальним значенням компонентів [цит за 85, 143]. Такі фразеологічні зрощення не піддаються легкій перебудові або поясненням в межах речення (*наприклад, в англ. мові: tit for tat – око за око; в укр. мові: сон в руку – що наснилося, збудеться*).

Фразеологічні єдності представляють собою недільні цілісні конструкції, у яких образне значення залежить від переносних значень їхніх складових слів [85, 147]. Тобто значення фразеологічних єдностей є вторинним та похідним від значень їхніх складових одиниць. Зазвичай у фразеологічних єдностях спостерігається метафоричне або метонімічне перенесення (*наприклад, в англ. мові: to be narrow in the shoulders – бути вузьким в плечах; в укр. мові: прикусити язика – замовкнути; пальцем не ворухнути – нічого не зробити*).

Третя група фразеологізмів, за класифікацією дослідника, включає фразеологічні сполучення, що складаються з двох або більше словосполучень, де

лише одне має образне значення. У таких висловах об'єднаний компонент з образним значенням може бути замінений синонімом (*наприклад, в англ. мові: to frown one's eyebrows – насупити брови; в укр. мові: розквасити ніс – розбивати ніс до крові*).

На відміну від фразеологічних зрощень та фразеологічних єдностей, які характеризуються цілісним нерозкладним значенням, фразеологічні сполучення мають смислову роздільність [85, 134]. Подібна особливість робить фразеологічні сполучення схожими на вільні словосполучення.

Цю класифікацію розширюють дослідники, додаючи ще один тип фразеологізмів – фразеологічні вислови. Під фразеологічними висловами розуміються усталені мовні конструкції, що характеризуються семантичною неподільністю і складаються зі слів із вільним значенням, але в процесі мовлення використовуються як стійкі лінгвістичні одиниці. До цієї категорії належать фразеологічні вислови, що мають комунікативний характер, такі як речення, а також приказки, прислів'я, крилаті вирази, кліше, мовні штампи [50, 84].

Таким чином, подібні погляди демонструють «широкий» підхід до визначення системи фразеологізмів, характерні також для робіт М. Копиленко і З. Попової [47, 15], І. Чернишової [94, 27–31] та інших.

Так званий «вузький» підхід представлений в працях А. Алієвої [5], М. Гамзюк [32] тощо, які внесли до переліку фразеологізмів лише такі словосполучення, значення яких переосмислене та не відповідає сумі значень їхніх компонентів. Тобто до фразеологізмів належать лише ті вирази, що виконують номінативну функцію та здебільшого мають еквіваленти у вигляді слова, залишаючи прислів'я, приказки та крилаті вислови поза фразеологічною матрицею.

В рамках нашого дослідження «широкий» підхід до обсягу фразеології є більш релевантним, адже в методиці викладання іноземної мови для досягнення комунікативної мети важливе засвоєння всього різноманіття фразеологічних одиниць – ідіом, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, певних мовних кліше та штамів.

Варто зазначити, що класифікації фразеологізмів були розроблені лінгвістами на основі конкретної мови або групи мов, особливості яких можуть впливати на категоризацію аналізованих одиниць. Тому вважаємо за доцільне окремо розглянути принципи класифікації фразеологізмів в англійській та українській мовах.

1.2.1. Класифікації фразеологізмів в англійській мові

Одну з найбільш детальних класифікацій фразеологізмів в англійській мові представлено в роботі О. Смирницького. Враховуючи структурно-семантичний принцип, лінгвіст розмежував фразеологізми на одновершинні та двовершинні або багатoverшинні. У першому випадку тільки один із компонентів є семантично повнозначним (напр., *to take out* – розібратися, зрозуміти; *to be tired* – бути стомленим; *by heart* – напам'ять) [83, 34]. Закономірно, що у двовершинних або багатoverшинних ФО присутні два або більше семантично повнозначні компоненти (напр., *best man* – шафер; *son-in-law* – зять; *catch cold* – застудитися; *go to bed* – лягти спати; *up and down* – вверх та вниз; *with might and main* – з усіх сил; *every other day* – через день) [83, 35].

Особливістю класифікації О. Смирницького є чітке розділення фразеологізмів та ідіом на основі функційних ознак: ФО розглядаються як нейтральні стійкі словосполучення, які втратили свою метафоричність, в свою чергу, ідіоми, навпаки, ґрунтуються на метафорі та є експресивними засобами мови [83, 38].

Таким чином, дана класифікація допускає існування ФО з одним повнозначним словом у складі, в то й же час, «обмеження способів набуття ідіоматичності позбавляє компаративні вислови можливості отримати статус фразеологізму» [83, 35] та «не ураховується така ознака ФО, як стійкість, яка є однією із основних характерних рис ФО» [85, 29].

Робота вченого О. Куніна в якійсь мірі доповнює подібну класифікацію, адже для неї також характерне широке розуміння фразеологізмів, які розділені на сім типів: 1) одновершинні ФО (*by the way* – до речі); 2) ФО зі структурою сурядного чи підрядного словосполучення (*high and mighty* – люди, наділені владою; *burn one's fingers* – обпектися на чомусь); 3) ФО з частково предикативною структурою (*ships*

that pass in the night – швидкоплинні зустрічі); 4) ФО зі структурою підрядного речення (*when pigs fly* – ніколи); 5) дієслівні звороти, які мають структуру словосполучення з інфінітивною формою дієслова та фразеологізми, що мають структуру речення з дієсловом у пасивному стані (*break the ice ma the ice is broken* – розпочати якусь справу); 6) ФО зі структурою простого або складного речення (*if you run after two hares, you will catch neither* – якщо намагатися зробити дві справи одночасно, то вони не вдадуться); 7) деякі структурні типи вигуківих виразів, які мають силу висловлювання та характеризуються власною інтонацією (*by George!* – чесне слово) [цит. за 85, 71–72].

Дослідник значно ширше розуміє обсяг фразеології порівняно з О. Смирницьким, адже включає до фразеологізмів одиниці рівня речення та пропонує, окрім метафори, такі способи набуття ідіоматичності як порівняння та метонімія [цит. за 85, 156].

Контекстологічний принцип класифікації фразеологізмів представлено вже в згадуваній роботі дослідниці Н. Амосової, де під контекстом розуміється «поєднання семантично реалізованого слова (тобто слова, відносно реалізації значення якого контекст виокремлюється) з вказівним мінімумом (тобто елементом мовленнєвого ланцюга, який несе необхідну семантичну вказівку)» [цит. за 4, 28]. Як вже зазначалося, на думку Н. Амосової, ключовою відмінністю фразеологізмів від вільних словосполучень, є те, що фразеологічні одиниці є елементами постійного контексту, а вільні словосполучення – елементи змінного контексту [цит. за 4, 58].

Важливим аспектом цієї класифікації можна вважати введене лінгвісткою поняття «фразеологічно зв'язаного значення», тобто «значення семантично реалізованого слова, що залежить від постійного, єдиного можливого вказівного мінімуму» [цит. за 4, 59], з іншого боку, фразема розглядається як «одиниця постійного контексту, у якому значення семантично реалізованого слова є фразеологічно зв'язаним», завжди має двочленну будову, у якій присутнє семантично реалізоване слово та вказівний мінімум [цит. за 4, 59]. Дослідниця

наводить приклади наступних фразем: *black frost* – мороз без снігу, *hasband's tea* – рідкий чай, *to weigh anchor* – підняти якор тощо [цит. за 4, 59–60].

В окрему категорію Н. Амосова включає ідіоми, розглядаючи їх як «одиниці постійного контексту, у яких вказівний і семантично реалізований елемент складають тотожність та представлені загальним лексичним складом словосполучення і характеризуються цілісним значенням» [цит. за 4, 72]. Через те, що у ідіом «жоден з компонентів не має фразеологічно зв'язаного значення, залежного від зв'язку з іншими компонентами» [цит. за 4, 72], вони не мають формально визначених семантично реалізованого слова і вказівного мінімуму (напр., *in the nick of time* – вчасно, в останню хвилину), що й відрізняє ідіоми від фразем.

Серед зарубіжних дослідників проблемою фразеологізмів та розробкою їхньої класифікації займалися А. Маккай, Дж. Катц та П. Постал, А. Хілі, А. Балінт, Дж. Сейдл та В. МакМорді, Дж. Нанберг, І. Сег та Т. Воусоу та інші.

Найбільшої популярності набули погляди А. Маккай, які «значною мірою вплинули на розвиток процесу вивчення фразеології англійської мови» [цит. за 4, 41]. Його класифікація ґрунтується на розділенні фразеологізмів на 2 групи: лексичні ідіоми та семемні ідіоми. До лексичних ідіом належать одиниці, що співвідносяться з певною частиною мови та складаються здебільшого з двох вільних лексем, які можуть уживатися в інших варіаціях.

Самі лексемні ідіоми поділяються на: 1) Фразові дієслова (напр., *give in* – поступитися). 2) Мовні звороти (англ. *have it out (with)* – посваритися). 3) Незмінні двочлени (англ. *might and main* – з усіх сил). 4) Фразові композити, представлені іменниками-композитами, які можуть містити комбінацію іменник + іменник, прикметник + іменник та прийменник + іменник (напр., *blackmail* – гроші, отримані у результаті погрози, *redskin* – червоношкірий, індіанець, *outhouse* – прибудова, флігель, туалет в дворі). 5) Складені дієслова (напр., *whitewash* – приховувати, прикрашати щось негативне); 6) Псевдоідіоми – це складені слова чи фрази, у яких один із компонентів не вживається у будь-якому іншому оточенні (напр., *chit-chat* – розмова про незначні теми) [105, 135–169].

До семемних ідіом дослідник зараховує багатолексемні конструкції, чие загальне значення залежить від їхніх складових лексем, які функціонують додатково як реалізація непередбачуваного семемного ряду [105, 128]. А. Маккай виокремлює такі види семемних ідіом: 1) Ідіоми «першого розряду», які є національно зумовлені та притаманні певній культурі (напр., *have two strikes against one* – бути у невігідному становищі). 2) Ідіоми ввічливості та етикету (напр., *Would you pass me some sugar?* – Можете передати мені цукор?). 3) Ідіоми непрямоти та відсторонення (напр., *It seems to be raining* – Здається, іде дощ). 4) Ідіоми пропозиції у формі питання (напр., *How about a drink?* – Хочеш випити?). 5. Ідіоми привітання (напр., *How do you do?* – Добрий день) 6. Моралізовані прислів'я (напр., *Don't count your chickens before they are hatched* – Не розраховуй на те, чого ще не маєш). 7) Відомі цитати як ідіоми (напр., *Brevity is the soul of wit* – Стислість – розуму душа (Шекспір). 8. Ідіоми применшення (напр., *It wasn't the smartest move* – Це не був найрозумніший крок). 9) Ідіоми перебільшення (напр., *He won't even lift a finger* – Він не поворухне і пальцем) [105, 172–179].

А. Маккай виділяє також гіперсемемні ідіоми, розуміння яких залежить від приналежності до певної культури чи рівня освіти [105, 134], однак дослідник не аналізує їх докладно, зосередившись тільки на лексемних та семемних видах.

Таким чином, класифікація А. Маккай вирізняється широтою охоплення фразеологічних одиниць, адже охоплює дієслівні фразеологізми, складені слова, двочлени та фразеологізми рівня речення, тому вона залишається найбільш авторитетною та цитованою серед його колег.

Так, Дж. Нанберг, І. Сег та Т. Воусоу розширюють його класифікацію, розділивши фразеологізми на ідіоматичні фрази та ідіоматичні комбінації. На думку лінгвістів, значення ідіоматичних фраз є цілісним, а значення ідіоматичних комбінацій розподіляється між їхніми компонентами [108, 491]. Як приклад ідіоматичної комбінації вони наводять вираз *pull strings* – використовувати особисті зв'язки (дослівно «потягти за струни»), де слово *strings* «струни» може метафорично позначати особисті зв'язки, якщо вони є об'єктом дії, адже позначаються дієсловом *pull*, а лексема *pull* «тягти» може метафорично вказувати на

напругу чи експлуатацію, у випадку, коли її об'єктом є strings «струни». З іншого боку, приклад ідіоматичної фрази *shoot the breeze* – *базікати без певної цілі* ілюструє неможливість відтворення значення фразеологізму, якщо проаналізувати метафоричне значення його компонентів [108, 497].

Схожі погляди транслюються у роботі Ч. Фернандо «Ідіоми і ідіоматичність» (1996), в якій дослідниця розподіляє фразеологізми на три категорії: власне ідіоми (pure idioms), напівідіоми та буквальні ідіоми. Власне ідіоми – це традиційний, небуквальний багатослівний вираз (*напр., red herring* – *щось неважливе, мета якого відволікти увагу від головної проблеми; take / have forty winks* – *спати протягом короткого часу, дрімати*). У виразах-напівідіомах один чи більше компонентів має буквальне значення та принаймні один компонент характеризується переносним значенням, сполучуваний саме з цими елементами, а не іншими (*напр., catch one's breath* – *відновити дихання; blue film / story / joke* – *фільм / історія / жарт, що має елементи сексуального характеру*). Буквальні ідіоми мають такі ж характеристики, як і попередні типи: є незмінними (*напр., on foot* – *пішки*) та з обмеженою варіативністю (*напр., for example / instance* – *наприклад*) [101, 35–36].

Дослідниці належить також поняття «нижня» та «верхня» межа фразеологізмів, де в першому випадку розмежування відбувається за частиномовною приналежністю (*напр., foxglove* – *наперстянка; devil-may-care* – *життєрадісний, безтурботний; overtake* – *перегнати; pitter-patter* – *легко постукуючи*) [101, 41]. Під верхньою межею розуміються вислови які мають не більше двох підрядних речень та в мовленні можуть скорочуватися. До них належать короткі, влучні фрази, які легко запам'ятовуються (*напр., I came, I saw, I conquered.* – *Прийшов, побачив, переміг*) [101, 41–42].

1.2.2. Класифікації фразеологізмів в українській мові

Різні аспекти дослідження фразеологізмів опинилися в центрі уваги і українських лінгвістів – Д. Баранника, П. Дудика, В. Скрипник, Ф. Медведєва, Г. Їжакевич, М. Жуйкової та інших.

В класифікації Д. Баранника фразеологізми поділені на п'ять груп з точки зору функцій та сфер їхнього вживання: 1) фразеологічні метафори народного характеру, здебільшого ідіоми та приказки, функція яких – метафоричне найменування предметів, ситуацій та діяльності людей (*напр., брати в шори – обмежити чийсь дії, хитрий, як лисиця – дуже хитрий, стук грюк – аби з рук – абияк*); 2) фразеологічні метафори літературного характеру, що «вживаються з обов'язковою проекцією на певний художньо-літературний, фольклорний, історичний, міфологічний чи інший сюжет» (*напр., піррова перемога – перемога, яка далася важкою ціною, що близька до поразки; Монтеккі і Капулетті – непримиримі вороги*) [14, 35]. 3) фразеологічні образні узагальнення народного характеру, які використовуються для актуалізації судження мовця (*напр., не місце прикрашає людину, а людина місце; що посієш, те й пожнеш*); 4) фразеологічні образні узагальнення літературного характеру, які представлені крилатими виразами замкненої структури, що можуть уживатися без асоціації з їхніми першоджерелами, але ця асоціація обумовлює ефект фразеологізму на мовця (*напр., Бути чи не бути?; факти – вперта річ; хто сіє вітер, пожне бурю*); 5) жанрова фразеологія, яка об'єднує специфічні формули, характерні певним жанрам мовлення (*напр., науковий стиль: ланцюгова реакція, критична точка; для спортивного тезаурусу: ввести м'яч у гру, один нуль на користь; для розповіді притаманні фрази: уявіть собі, щоб не збрехати, як зараз бачу та інші*) [14, 34–38].

Ця класифікація вдало ілюструє системну категоризацію фразеологізмів певних мовленнєвих жанрів, хоча варто зазначити, що закріпленість фразеологізмів за окремим жанром не завжди є виправданою, адже метафоризація загальної семантики фразеологічних одиниць узалежнює їх в більшості випадків від контексту, а не від жанру.

З ідеями Д. Баранника в деякій мірі перегукуються погляди лінгвіста Ф. Медведєва, в класифікації якого виділені дві великі групи фразеологізмів. До першої належить загальнослов'янська фразеологія, яка притаманна майже всім слов'янським мовам (*напр., вираз водити за ніс – обдурювати функціонує також у болгарській та польській мовах; сюди належать також вислови біблійного*

походження, які здебільшого втратили первісне біблійне значення: у поті чола – важко працювати, наріжний камінь – основа чого-небудь). В другу групу дослідник зараховує давньоруську фразеологію, яка, на його думку, характерна здебільшого для української, російської та білоруської мов (напр., взяти на щит – захопити місто, товкти воду в ступі – займатися непотрібною роботою) [66, 10–11].

Слід зауважити, що подібна класифікація враховує тільки один аспект формування фразеологізмів – генетичний, залишаючи поза фокусом уваги багато суто мовленнєвих особливостей цього складного явища.

Зокрема у класифікації П. Дудика, яка базується на ідеях В. Виноградова, фразеологізми поділяються відповідно до ступеню граматико-сислової злитності елементів: ідіоми, фразеологічні єдності, фразеологічні вирази, фразеологічні сполучення і фразеологізовані сполуки слів (словосполучення). Ідіомам притаманний найвищий ступінь злитності значення (напр., бути на близькій нозі – бути у приятельських стосунках). Фразеологічні єдності можуть мати пряме значення (буквальне значення вільного словосполучення: напр., намити милом голову) та ідіоматичне значення (напр., намити голову – сильно покартати, полаяти когось). Фразеологічні вирази представлені приказками, прислів'ями та крилатими висловами. До фразеологічних сполучень належать так звані «ходові формули», які мають певний образний зміст чи метафоричне значення (напр., добрі наміри, розбиті надії), сюди дослідник зараховує фразеологізми-професіоналізми (напр., з'єднати плінтуси на вус (теслярське) – скріпити плінтуси під кутом). Фразеологізовані сполуки слів (словосполучення) – це різноструктурні словосполучення, що мають неметафоричне значення, однак вони є граматично неподільними, відтворюваними у готовому вигляді (напр., ні з того ні з сього – раптово, без причини) [45, 81–83].

За структурним принципом фразеологізми представлені у роботі В. Скрипник, де виділено дві категорії фразеологічних одиниць: в першій групі вони переважно організовані за моделлю словосполучень, інколи речень та співвідносяться з

окремим словом, і функціонують як член речення; у другій – фразеологічні одиниці, які мають організацію простих чи складних речень [80, 23].

До фразеологічних одиниць типу речення належать прислів'я, приказки, примовки та деякі різновиди крилатих слів [80, 80]. До фразеологічних одиниць типу словосполучення відносяться сурядні та підрядні словосполучення, де сурядні словосполучення в свою чергу поділяються на субстантивні, предикативні, атрибутивні та обставинні відповідно до їхніх семантичних та синтаксичних функцій [80, 87–89]. Підрядні словосполучення можуть бути іменними та дієслівними, їхніми типовими моделями є: «стрижневе слово та один залежний компонент», «стрижневе слово та ціле словосполучення», «стрижневе слово та кілька залежних слів», пов'язаних між собою способом однорідної супідрядності [80, 90–91]. Отже, важлива роль відводиться стрижневому компоненту виразу, але в той же час його значення може бути втрачене або переосмислене, що свідчить про певний недолік представленої класифікації.

В. Ужченко та Д. Ужченко розробили класифікацію за способом формування фразеологізмів, враховуючи семантичні та структурно-стилістичні процеси. До семантичних відносяться такі процеси як метафоризація, метонімізація та евфемізація. Метафоризація в системі фразеології позначає перенесення в досить широкому смислі, засноване на певній подібності (*напр., вибити із сідла – позбавити певного становища, впевненості; будувати на піску – базуватися на непевній, ненадійній основі*). Метонімізація ілюструє перенесення на основі суміжності в просторі й часі та причинно-наслідкових зв'язків (*напр., держатися за плуга – бути хліборобом; витрушувати кишені – витратити гроші*). Евфемізація відображає заміну однослівного позначення описовим способом задля уникнення татуйованих чи непристойних позначень (*напр., пороху не вигадає – розумово обмежений; цілувати дно в кожній бочці – багато пити (горілки)*).

До структурно-стилістичних факторів, які впливають на формування фразеологізмів, дослідники відносять риму, алітерацію, асонанс (*напр., в пух і прах – повністю (знищити), ні привіту ні совіту – без жодної відповіді*), внутрішньоструктурну організацію компонентів, що базується на їхній симетричній

організації (*напр., і кози ситі, і сіно ціле – немає шкоди, збитку ні для одних, ні для інших*), синонімічне зіставлення (*напр., з вогню та в полум'я – з однієї неприємності в іншу, ще більшу*) та антонімічне зіставлення (*напр., правдами і неправдами – з усіх сил, будь-якими способами; пан або пропав – добитися всього бажаного, або все втратити*) [87, 130–169].

Морфологічний принцип закладений в основу класифікації фразеологізмів, розробленою Ю. Прадідом, де дослідник поділяє українські фразеологізми на «семантико-граматичні типи: 1) іменникові (субстантивні); 2) прикметникові (ад'єктивні); 3) дієслівні; 4) прислівникові (адвербіальні); 5) вигуківі» [74, 159].

Г. Їжакевич запропонувала інший принцип побудови класифікації фразеологізмів – стилістичний, адже дослідниця аналізувала фразеологізми, уживані у художніх творах української літератури. Всі фразеологічні одиниці поділяються на дві великі групи: до першої належать образно-експресивні одиниці, а саме – ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті слова та фігуральні висловлювання (*напр., гав ловити, попасти пальцем в небо, грати першу скрипку, казка про солом'яного бичка*). Другу групу складають «сталі номінативні словосполучення, термінологічні вирази: суспільно-політичні, професійно-виробничі, військові, науково-технічні і офіційно-ділові формули висловлювання (*напр., атомна зброя; біла гарячка; чорна віспа; продуктивність праці; майстер спорту, турнірна таблиця тощо*)» [52, 13]. На думку вченої, використання експресивно нейтральних за своєю природою фразеологізмів у художньому контексті може надавати їм виразного експресивного забарвлення, тому обидві групи фразеологізмів є об'єктом стилістичного дослідження [52, 13].

1.3. Принципи відбору фразеологізмів в підручниках з УМІ

В методиці УМІ фразеологічний матеріал прийнято розглядати в рамках такого напрямку дослідження як лінгвокультурологія, задання якої полягає в «експлікації культурної значимості мовної одиниці на основі зіставлення прототипної ситуації фразеологізму чи іншої мовної одиниці, його символічного прочитання з тими «кодами» культури, які відомі чи можуть бути запропонованими

носію мови лінгвістом» [64, 10–11]. За словами О. Левченко, саме знаково-текстова природа фразеологічних одиниць дозволяє їм набути ранг особливих мовних знаків, що зумовлює їх дослідження крізь призму антропологічної парадигми, де в центрі уваги лінгвістичних робіт розглядається людський фактор у мові та мовний фактор у людині. Фразеологічний матеріал дає змогу вивчати цю важливу синергію, тому що в ній сконцентровано уявлення про людську картину світу та ставлення суб'єкта до всіх її аспектів, а також запрограмовано участь подібних мовних сенсів разом з їх вживанням у міжгенераційній передачі еталонів та стереотипів національної культури [64, 9].

Закономірно, що більшість теоретичних робіт в методиці УМІ, присвячених вивченню та добору фразеологічного корпусу, розглядаються саме через лінгвокультурологічну призму – статті Г. Кузь, Л. Ніколайчук, Н. Ядловської, О. Антонів, Г. Наконечної, Ю. Сагати, Т. Лагути та інших.

Дослідники, опрацьовуючи фразеологізми з дидактичною метою, дотримуються двох векторів: теоретичного – узагальнення світового досвіду введення та викладання цієї теми, розгляд критеріїв добору фразеологічних одиниць, пропозиції щодо їх відбору; та практичного – виклад практичного застосування фразеологізмів на заняттях з УМІ у вигляді вправ та завдань. Але, як бачимо, ці спорадичні спроби не можуть охопити весь масив фразеології та надати цілісну за рівнями вивчення мови систему добору та введення фразеологічних одиниць в підручниках з УМІ.

Зазначимо, що в статтях Г. Кузь порушено проблему кількісних, якісних та дидактичних параметрів відбору фразеологічного комплексу та формування фразеологічних мінімумів в підручниках з УМІ для рівнів В1-В2. Дуже актуальними є питання, які ставить дослідниця в цьому контексті: «а) що взяти за одиницю відбору; б) скільки таких одиниць необхідно; в) які саме одиниці варто вибирати; г) якими критеріями необхідно керуватися при їх відборі» [59, 98]. Ми погоджуємося з її думкою про те, що «до лінгводидактичного процесу мають бути залучені різні типи фразеологізмів у широкому розумінні цього терміна: ідіоми, фразеологічні вирази і сполучення, структури, що виконують номінативну й комунікативну

функції, фразеологічні одиниці, що побудовані за моделлю словосполучення і речення, а також вигуківі фразеологізми, фразеологічні комунікативи та ін., оскільки зазначені різновиди мовних одиниць використовуються для реалізації різних комунікативних завдань» [59, 98].

На наш погляд, включення фразеологічних одиниць до лексичного арсеналу іноземця повинно відбуватися поступово, починаючи з рівня А1 та дотримуючись принципів комунікативної цінності, доступності, пов'язаності із лексичним та граматичним матеріалом, прозорої внутрішньої форми тощо.

В переліку «Стандартизованих вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною (А1-С2)» зазначено, що вже на рівні В2 іноземець «вміє доречно використовувати вже відомі фразеологізми та ідіоми» [цит. за 95, 69], що підтверджує думку про введення фразеологічного мінімуму з початкових етапів вивчення мови.

Слід зауважити, що принципи відбору фразеологізмів також залежать від універсальної спрямованості (розрахований для широкого загалу) або професійної орієнтації підручника (для медичних, філологічних, гірничих спеціальностей тощо).

Вважаємо, що соматичні фразеологізми доцільно подавати, в першу чергу, в підручниках медичного або фармацевтичного профілю, що сприяє кращому закріпленню професійної лексики та термінології. Одним з пріоритетних підручників в цій сфері є видання для рівнів В1-В2 під ред. проф. С. Луцак «Українська мова як іноземна для англомовних студентів-медиків. Основи професійного мовлення (2019)», але в ній фразеологічні одиниці не представлені.

Що стосується інших методичних матеріалів для студентів-медиків/фармацевтів, в яких був би включений фразеологічний мінімум (в тому числі, соматичні фразеологізми), нам знайти не вдалося. Хоча ми не виключаємо, що такі посібники існують, адже кожен вищий навчальний заклад України, який надає освітні послуги іноземцям, постійно працює над покращенням свого методичного та дидактичного комплексу. Але, як влучно зауважує Г. Швець: «Безперечний здобуток у підручникотворенні – велика кількість навчальних книг, особливо для вивчення УМІ на початковому етапі (в умовах підготовчого

відділення), – виявляє певною мірою й один з основних недоліків цього процесу. Це нескоординованість зусиль викладачів різних ЗВО, часто непоінформованість про здобутки колег, що демонструє відсутність державної підтримки видання посібників з УМІ та їх популяризації» [95, 71]. Попри вже електронну доступність багатьох підручників та посібників з УМІ, і сьогодні багато напрацьованих дидактичних матеріалів залишаються закритими для широкого загалу лінгводидактів та використовуються локально – лише в ВНЗ, де були створені.

Безумовно, для розширення мовної та лінгвокраїнознавчої компетенції соматичні фразеологічні одиниці можуть бути представленими і в універсальних підручниках з УМІ.

Так, у сучасному підручнику «Крок 1», призначеного для початкового етапу вивчення УМІ (A1–A2), репрезентовано декілька фразеологічних соматичних одиниць – *брати до серця, взяти себе в руки, махнути рукою, Око за око, зуб за зуб.*

Найчисленніше фразеологія представлена в підручниках для рівнів B1–B2 – Антонів О., Паучок Л. «Українська мова для іноземців. Модульний курс: навч. посібник (2012)» та Назаревич Л., Гавдида Н. «Українська мова для іноземців. Практикум (2017)».

В першому випадку виділено найбільше соматичних фразеологізмів: *працювати, не покладаючи рук (невтомно); кипіти в руках (вправно, швидко виконувати роботу); працювати до сьомого поту / в поті чола (важко) [9, 45]; знати, як свої п'ять пальців (знати дуже добре); [9, 78], Помастили губи медом, а облизати не дали [9, 133]; Чого не їси, того і в рот не неси; Оце їсть! Аж поза вухами лящить; Їж борщ з грибами і держи язик за зубами [9, 150], У голову як у торбу: що знайдеши, те й сховаєши [9, 170], Умілого руки не болять; Де руки, і охота, там скоро і робота; Очам страшно, а руки зроблять [9, 218].*

Підбір прислів'їв та приказок здійснений за тематичним принципом – як за значенням, так і з огляду на лексику, що входить до складу фразеологічних одиниць. В деяких уроках авторами фрагментарно розроблені вправи до цього фразеологічного мінімуму.

В другому випадку фразеологізми подано за лексичною прив'язкою до конкретного слова, наприклад, до ядерного слова «розум, думка» – *Бистрий на розум – здатний швидко міркувати, думати; Бідний (небагатий) на розум – нерозумний; Братися за розум – ставати розсудливішим, розумнішим; Ловити себе на думці – усвідомлювати, розуміти щось; І на думці не було* [70, 170]. Відзначимо, вправи до цього блоку не подаються, що свідчить про пасивний спосіб представлення фразеологічних одиниць в аналізованому підручнику, більше для загального ознайомлення.

Опрацювання ФО, на думку Т. Лагути, повинно містити такі етапи: 1) подання теоретичних відомостей про українську фразеологію; 2) пояснення нового фразеологічного матеріалу; 3) виконання різних видів вправ з метою закріплення вивченого; 4) повторення вивченого; 5) виконання певних видів роботи з метою перевірки знань і навичок іноземних студентів [63, 139].

Як бачимо, фразеологічні мінімуми в підручниках з УМІ представлені несистемно та спорадично, не кажучи вже про відсутність перекладацьких стратегій цих категорій, тому оформлення певного фразеологічного словника з перекладом на англійську мову не тільки набуває актуальності та новизни, але може бути використаний як додатковий ресурс, як для викладача УМІ, так і з огляду на вдосконалення практичних навичок перекладача.

Висновки до I розділу

У I розділі узагальнено основні теоретичні засади дослідження фразеологізмів у лінгвістиці, зокрема, фразеологія як розділ мовознавства вивчає фразеологічну систему окремої мови, об'єктом якої є фразеологізми. З'ясовано, що фразеологізми – це стійкі, роздільнооформлені, відтворювані, семантично цілісні мовні одиниці, компоненти яких набули повного або часткового переосмислення. Враховуючи праці більшості дослідників цієї царини, вважаємо за доцільне терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця (ФО)» вживати як синоніми. Для робіт зарубіжних лінгвістів характерно замінювати ці дефініції терміном «ідіома», тому,

маючи на увазі англійський еквівалент українському відповіднику, ми теж будемо вживати це поняття.

Спираючись на різноманітні підходи до визначення фразеологізму та його властивостей, виділено основні характеристики, притаманні фразеологізмам: *роздільнооформленість* (фразеологічна одиниця складається із двох та більше слів), *цілісність значення* (її значення формується внаслідок повного або часткового переосмислення вільного словосполучення-прототипу), *відтворюваність у мові* (фразеологічна одиниця не створюється, а відтворюється у мові як готові цілісні словесні комплекси), *відносна стійкість* (фразеологізмам властива відносна постійність компонентного складу та структури) та *номінативна функція* (образне позначення фрагментів об'єктивної дійсності).

Проаналізовано наявні системи класифікації фразеологізмів, для яких характерно два підходи – «широкий» (роботи В. Виноградова, М. Шанського, М. Копиленко і З. Попової, І. Чернишевої, П. Мюлднера-Нецковського та ін.) та «вузький» (праці А. Алієвої, М. Гамзюк та ін.). У першому випадку значно розширюється діапазон віднесення мовних одиниць до фразеологізмів, включаючи приказки, прислів'я, крилаті вирази, кліше та мовні штампи. Закономірно, що «вузький» критерій обмежує цей кількісний параметр, залучаючи до фразеологізмів лише ті вирази, що виконують номінативну функцію та здебільшого мають еквіваленти у вигляді слова.

Для нашого дослідження більш релевантним є «широкий» підхід до обсягу фразеології, адже для досягнення комунікативної мети в методиці викладання іноземної мови важливе засвоєння всього різноманіття фразеологічних одиниць – ідіом, прислів'їв, приказок, крилатих висловів, певних мовних кліше та штамтів.

Окремо розглянуто принципи класифікації фразеологізмів в англійській та українській мовах, адже особливості конкретної мови можуть впливати на категоризацію аналізованих одиниць.

Виявлено, що основні класифікації фразеологізмів англійської мови здійснюються вченими на основі наступних критеріїв – *структурного* (О. Смирницький, О. Кунін, Дж. Сейдл, В. МакМорді), *семантичного* (А. Маккай,

Дж. Нанберг, І. Сег, Т. Воусоу, Ч. Фернандо) та *контекстологічного* (Н. Амосова). Українськими науковцями запропоновано *функційну* (Д. Баранник), *семантичну* (П. Дудик), *структурну* (В. Скрипник), *генетичну* (Ф. Медведєв), *стилістичну* (Г. Їжакевич) класифікації.

З'ясовано, що в методиці УМІ вивчення та добір фразеологічного корпусу відбувається в рамках лінгвокультурології та базується на двох принципах: теоретичному – узагальнення світового досвіду введення та викладання цієї теми, розгляд критеріїв добору фразеологічних одиниць, пропозиції щодо їх відбору; та практичному – виклад практичного застосування фразеологізмів на заняттях з УМІ у вигляді вправ та завдань.

Прослідковано, що фразеологія (в тому числі соматичні фразеологізми) в підручниках УМІ представлена дуже обмежено (спираючись на ті матеріали, які можна знайти у вільному доступі), що свідчить про актуальність розробки та систематизації даної теми для кращого засвоєння іноземцями комунікативних навичок та розуміння культурологічних особливостей. На наш погляд, ця робота буде більш ефективною із залученням перекладу англійською мовою як інтернаціональної мови спілкування, що, з одного боку, полегшить процес засвоєння іноземцями фразеологічного мінімуму, а, з іншого, стане в нагоді для роботи в перекладацькій сфері.

РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

2.1. Соматичні фразеологізми: класифікації та критерії відбору

Термін «соматичний» вперше було вжито у роботі мовознавця Ф. Вакка, який аналізував фразеологічні одиниці естонської мови з назвами частин людського тіла. В цій роботі дослідник відзначив, що соматизми належать до найбільш давніх прошарків фразеології та складають найуживанішу частину фразеологізмів естонської мови [24, 52]. Сама дефініція «соматичний» була запозичена із грецької мови (σωματικός) та означає «тілесний», широко використовується в медицині для позначення того, що належить до людського тіла, тілесності та протиставляється поняттю «психічний» [81, 454].

Закономірно, що соматизми складають універсальний лексичний фонд будь-якої мови, а наявність фразеологізмів із соматичним компонентом демонструє унікальність осмислення навколишнього світу через мовні засоби. Як зазначає Л. Миронова, «саме цей клас фразеологічних одиниць виявляє значну схожість з фразеологією інших мов (споріднених і неспоріднених), оскільки в них знаходить своє відображення загальнолюдська практика, багатовіковий досвід людини в освоєнні й перебудові навколишнього світу. Здатність соматизмів утворювати фразеологізми в значній мірі залежить від древнього усвідомлення людиною необхідності частин тіла для життя і участі їх в трудових операціях» [69, 411].

Фразеологізми із соматичними компонентами досліджуються лінгвістами на матеріалі різних мов: англійської (О. Ванівська, О. Орловська, О. Комочкова, В. Кочубей), української (Н. Грозян, О. Андрейченко, Л. Вакарюк, С. Панцьо, Н. Яніцька), німецької (К. Баюн, Ю. Білоус, І. Задорожна), турецької (В. Бородавченко), японської (Т. Комарницька, Д. Мицан, І. Приходько) тощо. Особливої уваги заслуговують роботи, де проводиться компаративний аналіз соматичних фразеологізмів в різних мовах: української та англійської (І. Денисенко), української, англійської та турецької (О. Часенкова), української,

польської та англійської (І. Патен), української, німецької та польської (Л. Мойсеєнко), української та німецької (Н. Корнева, О. Коваленко), української та словацької (М. Шпітько), української та угорської (Е. Берта), української та арабської (І. Сівков) тощо.

Спостерігаємо, що інтерес до вивчення соматичних фразеологізмів як специфічних мовних конструктів, які акумулюють антропоцентричний світогляд різних народів, не втрачає актуальності. Особливого значення вони набувають в процесі опанування іноземної мови, як відображення фрагменту мовної картини світу народу, мова якого є предметом вивчення. Прикметно, що цей пласт фразеологічних одиниць присутній у будь-якій мові: за підрахунками лінгвістів він становить близько 15% [86, 104], або навіть 30% [16, 45]. На їхню думку, найпоширенішими є соматичні фразеологізми з компонентами *голова/head*, *рука/hand* та *серце/heart* [86, 105]. Частота вживання соматизмів у складі фразеологізмів залежить від того, наскільки вітальною є та чи інша частина тіла (людський орган) у процесі роботи, а значить, чим більша потреба (та рівень її усвідомлення), тим більшою є можливість соматизму формувати фразеологізми [92, 142].

Враховуючи роботи мовознавців, під терміном «соматизм» ми розуміємо основний компонент, який позначає частину тіла чи внутрішній орган людини, і який є частиною фразеологічної одиниці. Отже, соматичні фразеологізми у цій роботі розглядаються як особливі фраземи, до складу яких входять лексичні компоненти на позначення частин тіла чи назви органів людини.

Зазначимо, що серед науковців є досить неоднозначним підхід до класифікацій соматичних фразеологізмів. Так, деякі лінгвісти розподіляють частини тіла за їх локалізацією [86]. виокремлюють соматизми за їх видимістю (частини тіла) чи невидимістю (внутрішні органи) [38], включають до соматичних фразеологізмів лексичні одиниці на позначення жестів та міміки [91].

Узагальнену класифікацію соматичних фразеологізмів подає Р. Вайнтрауб, які він поділяє на дві основні групи: *натуральні*, що виникли внаслідок розвитку людського мислення, і тому вони є загальними для всіх мов (наприклад, *рука*, *нога*,

голова тощо) та конвенціональні, які пов'язані з осмисленням матеріальної і духовної культури (наприклад, *душа, совість* тощо) [цит. за 86, 30].

Н. Красавський, враховуючи цю класифікацію, розподіляє фразеологічні одиниці із соматичним компонентом на п'ять груп, наділивши їх символічним значенням: 1) Голова як центр контролю за думками: світла голова; 2) Голова як індикатор внутрішніх якостей: вітряна голова; 3) Серце як індикатор почуттів-станів: золоте серце; 4) Рука як міра майстерності: золоті руки; 5) Очі, горло, внутрішні частини тіла як індикатори внутрішніх якостей: завидющі очі; душа як індикатор духовно-моральних властивостей: добра душа [цит. за 86, 48].

Схожий підхід характерний для класифікації М. Шанського, який виділяє три групи соматичної лексики: 1) Загальні найменування тіла / частин людського тіла; 2) Найменування внутрішніх органів, що забезпечують життєдіяльність людського організму; 3) Позначення матерії (субстанції) людського тіла і його органів [цит. за 86, с. 21].

Більш узагальнено фразеологізми із соматичним компонентом представлені в роботі В. Ужченка, де всі одиниці розподілені на три великі фразеотематичні групи: «Людина», «Абстрактні відношення» та «Природа». Група «Людина» в свою чергу поділяється на три підгрупи: 1. Людина як жива істота (зовнішній вигляд; фізичний та психічний стан; одяг; рух). 2. Людина як розумна істота (розум; емоції, почуття; характер; поведінка). 3. Людина як суспільна істота (стосунки між людьми; зовнішній вигляд) [87, 69].

Вважаємо, що для нашого дослідження більш доцільним опиратися на «вужчу» класифікацію соматичних фразеологізмів, розглядаючи лише натуральні соматизми, тобто такі, які позначають назви суто фізичних частин тіла (частини тіла людини та внутрішні органи). Конвенціональні соматичні фразеологізми можуть стати об'єктом дослідження подальших наукових розвідок.

Стосовно способів передачі фразеологізмів мовою перекладу, зазначимо, що в основному всі мовознавці збігаються у визначенні відповідних перекладацьких стратегій. Вони можуть лише послуговуватися різними термінами для позначення цих способів, хоча розуміють під цим подібні явища. Так, А. Кунін [86], Ж. Голікова

[35] одним із шляхів перекладу фразеологізмів називають використання еквіваленту та аналогу. Проте у класифікації В. Карабана [53] ці варіанти мають назву повний еквівалент та відносний (частковий) еквівалент, який відповідає аналогу. Наприклад, І. Корунець [56] виділяє повні та часткові еквіваленти (які відрізняються граматичними незбігами) та аналоги. Якщо аналізувати інші способи перекладу фразеологічних одиниць, то у дослідників не виникає значних термінологічних розбіжностей. Традиційно переклад із використанням еквіваленту та аналогу вважається фразеологічним способом перекладу, а калькування, описовий та лексичний переклад – нефразеологічним [68].

Вважаємо, що для нашого дослідження буде доцільно звернутися до класифікації В. Карабана як однієї із класичних робіт, за якою навчаються перекладачі. Мовознавець виділяє такі способи перекладу українських фразеологізмів англійською мовою: 1. Моноеквівалентний переклад (включає два різновиди: абсолютний фразеологічний еквівалент і відносний фразеологічний еквівалент). 2. Вибірковий переклад. 3. Вільний переклад (передається двома способами: калькуванням та описовим перекладом) [54, 321–329].

Розглянемо кожен спосіб докладніше, включаючи в цю класифікацію власну вибірку соматичних фразеологічних одиниць для підручників чи посібників з УМІ. В першу чергу, були відібрані приклади для рівнів А1-В2. Для вибірки українських еквівалентів було використано фразеологічні словники української мови [18; 82; 90], а також словники з англійськими ідіомами [15; 97; 98]. Критерієм відбору став принцип релевантності використання фразеологізмів при вивченні української мови іноземцями. Але це не виключає розробку подальших класифікацій в цьому напрямку.

2.1. Моноеквівалентний переклад

При цьому видові перекладові українському фразеологізму безпосередньо відповідає лише один англійський фразеологізм (із можливими лексичними або граматичними варіаціями).

Моноеквівалентний переклад спостерігається при передачі інтернаціональних фразеологізмів, запозичених із Біблії, давньогрецької та давньоримської міфології [54, 321]. Наприклад, *око за око, зуб за зуб* – *an eye for an eye and tooth for a tooth*; *сучок в чужому оці* – *a mote in smb's eye*; *Ахіллесова п'ята* – *Achilles' heel*; *око закону* – *the Eye of the Law*; *Eye is the mirror of the soul* – *Очі – дзеркало душі*.

Розрізняють абсолютні та відносні фразеологічні еквіваленти.

2.1.1. Абсолютні фразеологічні еквіваленти

Абсолютні фразеологічні еквіваленти – це такі фразеологізми у мові перекладу, що повністю або майже повністю (з урахуванням певної варіативності у граматичних та лексичних характеристиках) співпадають з відповідними фразеологізмами у мові оригіналу у всіх відношеннях – за значенням, образністю (якщо це образні фразеологізми) та стилістичною забарвленістю і за граматичною структурою та лексичним складом [54, 321].

Виділено фразеологізми з соматичним компонентом *голова; обличчя; рука/руки; око/очі; серце; нога/ноги; пальці; зуби; язик; вуха; ніс; волосся; кров; шкіра; тіло*.

Таблиця 2.1

ФО з соматичним компонентом голова/обличчя	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
закрутити голову	поводити себе нечесно; дурити, обдурювати закохувати в себе	turn someone's head	to make someone dizzy
втратити голову	переставати об'єктивно сприймати й оцінювати факти, бути нездатним обдумано, поводитися	lose your head	to lose control and not act in a calm way
кидати в обличчя	говорити відкрито,	throw something back in someone's	to say unkind things about someone's

	відверто, сміливо	face	behaviour in the past during an argument
ФО з соматичним компонентом око/очі	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
виплакати всі очі	довго і часто плакати	cry your eyes out	to cry a lot
закривати очі (на що)	навмисне не помічати чого-небудь, не звертати уваги на щось	shut your eyes to something	to ignore something
ФО з соматичним компонентом серце	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
золоте серце	чесна, відверта, щедра, доброзичлива людина	a heart of gold	a kind and generous character
кам'яне серце	бути жорстоким, бездушним	a heart of stone	to be unkind or cruel
з легким серцем	без будь-якої тривоги, без жалю, вагань, переживань	with a light heart	with a carefree, uplifted attitude
розбивати серце	здавати комусь душевного болю, страждань	to break someone's heart	to make someone who loves you very sad, usually by telling that person you have stopped loving them
ФО з соматичними компонентами зуби; язик; вуха; ніс; волосся	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
показувати зуби	виявити свою злостиву вдачу, злі наміри	to show one's teeth	to threaten, especially in a defensive manner
озброєний до зубів	повністю забезпечений зброєю	armed to the teeth	carrying many weapons
мати гострий	здатність	to have a sharp	to be someone who often

язик	говорити дотепно, влучно або дошкульно	tongue	criticizes and speaks in a severe way
на кінчику язика	хто-небудь дуже хоче сказати або спитати щось	on the tip of one's tongue	about to come to mind
нагострити вуха	напружено, уважно прислухатися до чогось	to prick up one's ears	to listen carefully
з-під носа	злорадіти з приводу чого-небудь	under one's nose	in the place where something belongs, or in an obvious place
рвати (на) собі волосся	впадати у великий відчай, розпач; дуже переживати, побиватися	to tear one's hair (out)	to worry a lot about a problem
ФО з соматичними компонентами кров; шкіра; тіло	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
блакитна кров	хто-небудь має аристократичне, родовите походження	blue blood	a person is from a family that has a high social rank
плоть і кров	рідна дитина	flesh and blood	near kindred or kinship, esp that between a parent and child
пролити кров	вбивати когось, воювати з кимсь	to shed blood	to kill in a violent or bloody way
шкіра та кістки	дуже худий	skin and bones	a condition or state of extreme thinness
бути товстошкірим	який ні на що не звертає уваги, якого нічим не можна проінняти; грубий, нечуйний	to be thick-skinned	a person who is not easily upset by criticism or unpleasantness
душею і тілом	повністю, до кінця, всім єством	body and soul	meaning every part of you, including your mind and your emotions

2.1.2. Відносні моноквіваленти

Відносні моноквіваленти – це такі фразеологізми у мові перекладу, що збігаються з відповідними українськими фразеологізмами за своїм значенням та стилістичною забарвленістю, але відмінні від останніх своїми певними граматичними характеристиками і/або лексичним складом. Такі фразеологізми (майже) у всіх контекстах перекладаються однаково – одним відповідником [54, 323].

Виділено фразеологізми з соматичними компонентами *голова (розум, мозок); серце; обличчя; рука/руки; нога/ноги; око/очі; пальці; зуби; язик; вуха; ніс; волосся; кров; шкіра; тіло.*

Таблиця 2.2

ФО з соматичним компонентом голова (розум, мозок)	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
слабкий на голову	нерозумна людина	soft in the head	stupid or foolish
ховати голову в пісок	уникати небезпеки, тікати від неї	to bury one's head in the sand	to refuse to think about unpleasant facts, although they will have an influence on your situation
вбити собі в голову	вперто, невідступно триматися якихось думок, переконань, намірів	to get it into one's head	to come to believe (an idea, esp a whimsical one)
втовкмачити що-небудь в голову	переконати, запевнити кого-небудь у чомусь	to drum something into someone's head	to force (something) to be learned by (someone) by repeating it over and over again
вискочити з голови	перестати думати про кого-, що-небудь, забути когось чи щось	to slip one's mind	to be forgotten
тримати голову високо	поводити себе гордо, впевнено, з	to hold one's head high	to be very confident and proud

	почуттям власної гідності		
з голови до п'ят	повністю	from head to toe	completely
битися головою об стіну	даремно докладати зусилля, щоб запобігти чомусь небажаному	knock head against a brick wall	to try repeatedly to do something with no success
голова на плечах	хто-небудь розумний, тямущий, кмітливий	have a good head on your shoulders	to have good judgment and be able to make good decisions
розкинути головою (мізками)	напружено, зосереджено думати, шукаючи виходу із якогось становища	cudgel your brains	to think very hard or try to remember something you have forgotten
курячі мізки	бути нерозумним, нетямущим	bird-brain	to be quite brainless
братися за розум	ставати розсудливішим, розумнішим	come to your senses	to begin to use good judgment
змерзнути до мозку кісток	змерзнути дуже сильно	be chilled to the marrow	to be extremely cold
ФО з соматичним компонентом <i>серце</i>	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
камінь на серці	щось гнітить, мучить	a heavy heart	a feeling of unhappiness
серце болить	тяжко переживати, тривожитися за когось	your heart aches	to feel sad or feel sympathy and sadness for the suffering of other people
серце розривається	страждати від суперечливих почуттів, від неможливості вирішити щось, допомогти чимось	someone's heart sinks	to feel disappointed or to lose hope
мати кам'яне серце	бути нечуйним, жорстоким,	have a heart of stone	to be unkind or cruel

	бездушним		
ФО з соматичними компонентами <i>рука/руки;</i> <i>нога/ноги</i>	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
сильна рука	хто-небудь впливовий; покровитель	friend at court	an influential patron
рука руку мие	взаємна допомога, вигідна обом сторонам, кругова порука	you scratch my back and i'll scratch yours	used to tell someone that if they help you, you will help them
грати на руку	підтримувати когось, сприяти комусь в чому-небудь і т.ін.; допомагати	play into someone's hands	to unintentionally do exactly what an enemy or someone opposing you wants, or what is useful for them
позолотити руку	дати гроші за ворожбу або просто подати милостиню	cross someone's hand/palm with silver	to give someone money so that they will tell you what will happen to you in the future
під рукою	близько, поблизу, напохваті, наготові, поруч	near at hand	it is near enough to you for you to reach it
нагріти руки	нечесно, незаконно збагачуватися; наживатися	feather your own nest	to make yourself rich, especially in a way that is unfair or dishonest
обагрити руки в крові	учинити вбивство; стати вбивцею	have (someone's) blood on your hands	to be responsible for someone's death
майстер на всі руки	уміла, здібна до всього людина, тямуща у будь-якій справі	jack-of-all-trades	someone who can do many different jobs
відбитися від рук	перестати коритися кому-небудь, слухати когось	out of hand	out of control
переходити з рук у руки	по черзі захоплюватися ворогами, ставати їхньою здобиччю	change hands	to go from one owner to another

	(під час воєнних дій, заколоту і т. ін.)		
стояти одною ногою в могилі	перебувати в стані повного виснаження, на грані смерті	have one foot in the grave	to be very old and near death
міцно стояти на ногах	бути самостійним у своїх діях	stand on your own (two) feet	to be able to provide all of the things you need for living without help from anyone else
не чути ніг під собою	бути надзвичайно енергійним, піднесеним	walk on air	to feel extremely excited or happy
перевертати з ніг на голову	різко змінювати, робити що-небудь зовсім іншим, навіть протилежним	put the cart before the horse	to do things in the wrong order
ФО з соматичними компонентами око/очі; вухо/вуха; ніс; язик; обличчя	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
пускати туман в очі	вводити в оману кого-небудь, обманювати	pull the wool over someone's eyes	to mislead or deceive someone
з очей геть, із серця геть	зникне з очей, зійде з думки (з мислі, з гадки)	out of sight, out of mind	if you say 'out of sight, out of mind', you mean that people quickly forget someone if he or she goes away
в одне вухо впускати, а в друге випускати	неуважно слухати, не реагуючи або легковажно ставлячись до сказаного ким-небудь	go in one ear and out the other	if you say that something you hear goes in one ear and out the other, you mean you quickly forget it
по вуха	дуже сильно, надзвичайно	up to the ears	very deeply (said of involvement in work,

			debt, trouble, etc.)
зайнятий по вуха	зайнятий дуже сильно, надзвичайно	have your hands full	to be so busy that you do not have time to do anything else
наминати вуха	покарати, набити кого-небудь за провину	box someone's ears	to hit someone on the side of the head, usually as a punishment
слухати краєм вуха	слухати не уважно, не зосереджено	listen with half an ear	to not give your full attention to something
сунути свій ніс у чужі справи	безцеремонно втручатися в що-небудь, переважно в те, що не стосується	stick one's nose into something	to try to discover things that are not really related to you
не бачити далі свого носа	бути обмеженим, мати вузький світогляд, турбуватися, думати лише про себе	not see beyond your nose	to think only about yourself and your immediate needs, rather than about other people or wider and longer-term issues
прикусити язика	утриматися від висловлювань; замовкнути	bite your tongue	to stop yourself from saying something that you would really like to say
показати своє справжнє обличчя	розкривати справжні погляди, наміри, прагнення	show oneself in one's true colours	to show or express one's real character, opinion
ФО з соматичними компонентами <i>горло; шия; палець/пальці; спина; п'яти; кров; шкіра</i>	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
на все горло	голосно	at the top of your lungs	extremely loudly
ситий по горло	достатньо чогось	fed up to the back teeth	very fed up

хомут на шиї	кабала, залежність	be (like) a millstone around your neck	to be a responsibility that is difficult to bear and causes you trouble
палець об палець не ударити	зовсім нічого не зробити	not lift a finger	to not make any effort
дивитися крізь пальці	ігнорувати, не брати до уваги когось, щось	turn a blind eye	to ignore something that you know is wrong
знати як свої п'ять пальців	дуже добре, досконало	know something like the back of your hand	to have very good and detailed knowledge of something
ніж у спину	зрадницька, підступна поведінка	stab in the back	to do something harmful to someone who trusted you
за спиною	таємно опікати когось, надаючи підтримку, скеровуючи на певні дії	behind someone's back	if you do something behind someone's back, you do it without them knowing, in a way that is unfair
лизати п'яти	підлабузнюватися до когось, принижуючи власну гідність; підлещуватися	lick someone's boots	to try very hard to please someone in authority, usually in order to get an advantage
накивати п'ятами	тікати	to show a clean pair of heels	to run off
кров стигне в жилах	кому-небудь дуже страшно, моторошно, тривожно	make someone's blood run cold	a sound, sight, or thought that makes your blood run cold frightens you very much
гусяча шкіра	шкіра, покрита маленькими пухирцями, що з'являються у людини від холоду або нервового збудження	goose flesh	a temporary condition in which small raised swellings appear on the skin because of cold, fear, or excitement
лізти із шкіри	докладати великих, надмірних зусиль	go out of your way	to try very hard to do something, especially for someone else

	для досягнення чого-небудь; дуже важко працювати, дуже старатися, догоджати		
спустити шкіру (шкуру)	нещадно побити, відшмагати або суворо покарати	skin someone alive	to punish or tell someone off severely
мурашки по шкірі бігають	хтось тремтить, здригається від холоду, хвилювання	make your flesh crawl/creep	to make someone very worried or frightened

Зазначимо, що наступні фразеологізми з цієї таблиці (наприклад, *сильна рука* – *friend at court*; *рука руку миє* – *you scratch my back and I'll scratch yours*; *назріти руки* – *feather your own nest*; *майстер на всі руки* – *jack-of-all-trades*; *показати своє справжнє обличчя* – *show oneself in one's true colours*; *перевертати з ніг на голову* – *put the cart before the horse*; *лізти із шкіри* – *go out of your way*; *спустити шкіру (шкуру)* – *skin someone alive*) в роботах деяких лінгвістів (А. Куніна, Т. Казакова, В. Комісарова, Ж. Голікової тощо) були б віднесені в окрему групу фразеологічних аналогів. Це такі випадки, коли використовуються українські фразеологізми, аналогічні за змістом англійським, проте засновані на інших образах.

2.2. Вибірковий переклад

Приєм вибіркового перекладу застосовується, коли з кількох фразеологізмів-синонімів вибирається найбільш адекватний варіантний відповідник [54, 323]. Наприклад, фразеологізм *розв'язати (собі) руки* має два відповідники: один із позитивною конотацією – *to be (to become) a free agent*, інший – з негативною конотацією – *to have a free hand*. В залежності від того, чи мається на увазі позитивна або негативна конотація, і здійснюється вибір адекватного у даному контексті варіанту.

Наступним прикладом може слугувати фразеологізм *взяти себе в руки*, який має два англійські еквіваленти *take yourself in hand* та *pull yourself together*. У

першому випадку мається на увазі постійний стрес людини, а в другому – лише миттєвий стрес.

Ще один приклад – це український фразеологізм *кров з молоком*, який вживається для характеристики людини та її обличчя, та має значення «здоровий, рум'яний», адже «ознакою краси було біле, як молоко, лице й рум'янець на щоках, що свідчило також і про здоров'я людини» [90, 81]. В англійській мові цей фразеологізм можна перекласти декількома варіантами: 1) з нейтральною конотацією – *to be the picture of health* (виглядати здоровим); 2) з образною конотацією – *to be as fresh as a daisy* (тільки про жінку); 3) з образною конотацією – *hale and hearty* (зазвичай про людей старшого віку).

Прийом вибіркового перекладу можна застосувати і для фразеологізму *кров з носа*, що значить «незважаючи ні на що, ні на які обставини, за будь-яких умов», для якого можна підібрати англійський еквівалент *come hell or high water*, де акцентується увага на досягненні мети попри будь-які труднощі. Також ще один варіант перекладу – *by hook or by crook*, де додається конотація досягнення мети будь-яким способом.

Український фразеологізм *кров за кров*, що має значення «відплата, помста вбивством за вбивство» перекладається англійським відповідником з нейтральною конотацією *a life for a life*. Також його можна перекласти такими еквівалентами – *an eye for an eye* та *a tooth for a tooth*, які мають конкретне книжне біблійне походження.

В. Карабан акцентує, що, вибираючи в якості перекладного відповідника один фразеологізм з кількох синонімічних, потрібно ретельно зважувати всі аспекти такого фразеологізму [54, 323-324].

2.3. Вільний переклад

У тих випадках, коли в українській мові відсутній відповідник англійського фразеологізму, застосовують прийом вільного перекладу, суть якого полягає в тому, що перекладач сам створює адекватний відповідник [54, 324].

Існує два основних способи вільного перекладу фразеологізмів: калькування і описовий переклад.

2.3.1. Калькування

Калькування – це дослівний переклад фразеологізму із дотриманням всіх норм (граматичних, семантичних та стилістичних) мови перекладу. Цей прийом застосовується тоді, коли перекладений таким чином фразеологізм цілком зрозумілий носіям мови перекладу [54, 324].

Хоча калькування свідчить про не досить високий рівень перекладу та може призвести до буквалізму, Р. Зорівчак зауважує, що цей прийом є досить важливим, тому що зберігає всю національну специфіку фразеологічної одиниці, ілюструючи спосіб мислення іншого етносу, адже читач повинен заглибитися в іншомовний твір, у якому присутня специфіка іншої культури та реалії іншого життя [50, 82].

Прийом калькування було застосовано для певних українських фразеологічних одиниць з соматичними компонентами *голова (розум); рука/руки; серце; нога/ноги; око/очі; спина; горло; шкіра*.

Таблиця 2.3

ФО з соматичними компонентами <i>голова (розум); серце</i>	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
гаряча голова	запальна людина	hothead	someone who does things or reacts to things quickly and without thinking carefully first
вітер у голові	легковажний, несерйозний	airhead	carefree
без голови	нерозумний, некмітливий	brainless	stupid or thoughtless
намилити голову	добре вилаяти, покарати	to chew someone out	to tell someone angrily that they have done something wrong
бути не при своєму розумі	неможливість правильно мислити, діяти,	to be out of one's head	inability to think, act, and evaluate correctly

	оцінювати		
від чистого серця	широ, з добрим наміром	from the bottom of one's heart	sincerely, with good intentions
коти шкребуть на серці	хто-небудь перебуває в стані неспокою	cats scratch at the heart	someone is in a state of anxiety
розбивати серце	здавати душевного болю, стоаждань	to break one's heart	cause mental pain, and suffering
відкрити серце	прямий та щирий у стосунках	to open one's heart to someone	straight and sincere in relationships
серце розривається на шматки	страждати від суперечливих почуттів, від неможливості вирішити проблему	one's heart is rending asunder	suffering from conflicting feelings
ФО з соматичними компонентами рука/руки; нога/ноги	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
покласти руку на серце	широ, відверто	put your hand on your heart	Sincerely, honestly
сидіти, склавши руки	не працювати, сидіти без діла	to sit with one's arms folded	Inability to solve the problem
руки сверблять	дуже хочеться займатися справою	get itchy hands	to be very keen to get involved in a particular activity
бути нечистим на руку	схильний до злодійства, шахрайства та хабарництва	to be light-fingered	a person has a habit of stealing things
сходити з рук	залишатися безкарним, не поміченим	get away with something	to succeed in avoiding punishment for something
валитися з ніг	дуже втомлюватися,	to be falling off one's feet	to be extremely exhausted

	виснажуватися		
задерти ноги	померти	put your legs up	to died
плутатися під ногами	Заважати, набридати своєю присутністю, своїми діями	get underfoot	to annoy, to bother with his presence, his actions
ФО з соматичними компонентами око/очі; спина	Значення фразеологізмів	Еквіваленти в англійській мові	Значення фразеологізмів в англійській мові
ховати очі	відвертатися, не дивитися від сорому, ніяковості або незадоволення	hide your eyes	To turn away, not to look out of shame, embarrassment or dissatisfaction
і оком не моргнути	не звертати уваги, не реагувати	without blinking an eye	do not react
гнути спину	важко працювати; підлещуватися	to break one's back	to act in a servile manner, fawn on someone
порахувати на пальцях	дуже мала кількість	to count on the fingers	very small amount
слова в горлі застрягли	втрачати здатність говорити через сильне хвилювання	to have the words stick in one's throat	losing the ability to speak due to extreme anxiety
рятувати свою шкіру	оберігати своє життя, уникаючи смерті та небезпеки	to save one's skin	to avoid harm or injury; especialy, to escape death

2.3.2. Описовий переклад

Описовий переклад – це розкриття змісту фразеологізму без збереження його образності за допомогою пояснень, порівнянь, описів, тобто всіх засобів, що передають у максимально ясній і короткій формі зміст фразеологічної одиниці [54, 325].

Прийом описового перекладу стало доречно застосувати для українських фразеологічних одиниць з соматичними компонентами *око/очі; голова; серце; рука/руки; серце; рука/руки; нога/ноги; око/очі; шия; кров.*

Таблиця 2.4

ФО з фразеологічними компонентами	Значення фразеологізмів	Переклад фразеологізмів
відкривати / відкрити очі	показувати, розказувати усю правду про що-небудь	to begin to see the situation as it really is or people as they really are
закривати / закрити очі	бути біля вмираючого до останньої хвилини	to be with a dying person in his last moments and shut his eyes after death
за красиві (прекрасні) очі	задарма, лише заради особистої приязні	just for the sake of personal friendship
очі бігають	хто-не-будь виявляє неспокій, страх	someone shows anxiety, fear
плювати / плюнути в очі	виражати зневагу, презирство до кого-небудь	to express contempt, disdain for someone
очі розбігаються	хто-небудь не може зупинитися на чомусь одному від різноманітності вражень	someone can not concentrate visually or fix his gaze on any one thing, owing to a great number of objects, experiences etc.
дивитися правді в очі	тверезо, об'єктивно оцінювати дійсність, справжній стан речей	to face up to to accept that a difficult situation exists
в очах жовтіє (темніє) / пожовтіло (потемніло)	комусь стає погано від хвилювання, страху тощо	some people feel sick with excitement, fear etc.
віддавати серце	щиро, віддано любити	to love or fall in love
вішати голову	журитися, засмучуватися чи бути у відчаї, втрачати надію, зневірюватися	to become depressed, crestfallen, lose hope
накладати на себе руки	кінчати життя самогубством, заподіювати собі смерть	to kill oneself, to commit suicide
прибрати до рук	захоплювати, забирати	to capture, to take away

одна нога тут, а друга там	сходити чи збігати та повернутися дуже швидко	to go or run somewhere and return in a very short time
легкий на ноги	швидко й багато ходити без втоми	such as can walk quickly
сідати на шию	використовувати когонебудь у своїх інтересах; вести паразитичне життя, визискуючи когонебудь	to use someone to one's advantage; to lead a parasitic life by taking advantage of someone
пити кров	кривдити, мучити	to hurt or torment someone

Таким чином, було відібрано приблизно 130 українських фразеологізмів, серед яких найбільшу кількість склали приклади, де був застосований прийом перекладу з відносними моноеквівалентами. Результати проведеного дослідження ілюструють, що соматичні компоненти складають універсальний пласт культури як україномовно-мовної, так і англомовної картини світу.

Висновки до II розділу

У II розділі розглянуто фразеологічні одиниці з соматичними компонентами, які складають універсальний лексичний фонд будь-якої мови, демонструючи унікальність осмислення навколишнього світу через мовні засоби. Сама дефініція «соматичний» була запозичена із грецької мови та означає «тілесний», а в складі фразеологізмів ці елементи демонструють споконвічне усвідомлення людиною важливості частин тіла для повноцінного життя та праці.

Серед мовознавців спостерігаємо активний інтерес до вивчення соматичних фразеологізмів як специфічних мовних конструктів, які акумулюють антропоцентричний світогляд різних народів, але особливого значення вони набувають в процесі опанування іноземної мови.

Враховуючи опрацьовані роботи мовознавців, під терміном «соматизм» розуміємо основний компонент, який позначає частину тіла чи внутрішній орган людини, і який є частиною фразеологічної одиниці. Соматичні фразеологізми у цій роботі розглядаються як особливі фраземи, до складу яких входять лексичні компоненти на позначення частин тіла чи назви органів людини.

Розглянуто різні підходи до класифікацій соматичних фразеологізмів, які в більшості робіт (Р. Вайнтрауб, Н. Красавський, М. Шанський, В. Ужченко) з деякими термінологічними відмінностями поділяються на *натуральні* (наприклад, *рука, нога, голова, серце* тощо) та *конвенціональні* (наприклад, *душа, совість* тощо).

В рамках нашого дослідження більш доцільним вважаємо опиратися на «вужчу» класифікацію соматичних фразеологізмів, розглядаючи лише натуральні соматизми, тобто такі, які позначають назви суто фізичних частин тіла (частини тіла людини та внутрішні органи).

Розглянуто також способи передачі фразеологізмів мовою перекладу, серед яких виділяються фразеологічні прийоми – використання еквіваленту та аналогу, а також нефразеологічні – калькування та описовий переклад. Відзначено, що в деяких класифікаціях до повних та відносних еквівалентів додається така перекладацька стратегія як аналог.

Для перекладу та класифікації власної вибірки соматичних фразеологічних одиниць для підручників чи посібників з УМІ було обрано класифікацію В. Карабана як однієї із класичних робіт, за якою навчаються перекладачі. Було відібрано приклади для рівнів А1-В2, ґрунтуючись на фразеологічних словниках української мови, а також словниках з англійськими ідіомами. Критерієм відбору став принцип релевантності використання фразеологізмів при вивченні української мови іноземцями, що не виключає розробку подальших класифікацій в цьому напрямку.

Таким чином, було відібрано приблизно 130 українських фразеологізмів, де найбільшу кількість склала група з соматизмами *голова, очі, рука, серце*. Ми намагалися охопити більше тематичних груп (наприклад, *нога, ніс, горло, шия, спина, шкіра, кров*), що важливо для засвоєння різноманіття лексичного фонду при вивченні іноземної мови. Ще одним критерієм вибірки став граматичний принцип: в аналізованих прикладах представлено різні відмінкові форми однини та множини іменників, що надасть можливість засвоїти та проаналізувати не тільки вокабуляр, але й граматичні норми української мови.

Виявлено, що в цій вибірці серед способів перекладу фразеологізмів найбільшу кількість склали приклади, де був застосований прийом перекладу з відносними моноеквівалентами. Це свідчить про деяку універсальність та типовість вживання соматичних фразеологізмів як в україномовно-англійській, так і в англійсько-українській картині світу. З цього можемо зробити висновок, що вивчення представлених фразеологізмів для іноземців стане більш легким та продуктивним.

РОЗДІЛ 3 МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ СОМАТИЧНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ НА АНГЛІЙСЬКУ

3.1. Методичні засади навчання перекладу (на матеріалі фразеології)

В перекладацькій сфері особливі труднощі викликає робота з фразеологізмами, які як стійкі, роздільнооформлені, відтворювані, семантично цілісні мовні одиниці, компоненти яких набули повного або часткового переосмислення, ілюструють яскраві форми мовної виразності, емоційності та народної творчості. В багатьох випадках неможливо дослівно перекласти ФО, адже зміст фрази може бути втрачений або незрозумілий реципієнту. З іншого боку, не знаючи зміст фрази, унеможлиблюється розуміння контексту ситуації.

Методика викладання іноземної мови та основ перекладу приділяє велику увагу практичному оволодінню фразеологією, в якій знаходиться відображення значуща частина національної ідіоматики, а також лінгвокраїнознавча специфіка певної мови.

Використання фразеологізмів тісно пов'язані з фонетикою, лексикологією і граматику, тому ознайомлення необхідно починати насамперед із тих, які входять до фразеологічного ядра, тобто є найбільш вживаними і надають мові особливу виразність та образність. На практичних заняттях, окрім вивчення лексичних значень фразеологізмів, можна вводити ці мовні одиниці і під час ознайомлення із синтаксисом (на прикладі зіставлення фразеологізмів зі словосполученнями). Робота над фразеологією на високому рівні навчання вимагає особливого осмислення і продуманої організації. Необхідно наголосити, що в рамках будь-якої методики навчання дуже важливо враховувати наступні методико-дидактичні параметри: психолого-педагогічні особливості студентів, чисельність групи, вік учнів, кількість навчального часу тощо. Психолого-педагогічні особливості разом із лінгвістичними визначають такі важливі етапи практичної роботи, як мінімізація навчального матеріалу, прийоми та способи його презентації, форми і методи активізації фразеологічних одиниць.

К. Гордієнко, розглядаючи напрями оптимізації вивчення фразеології студентами, виділяє ключові моменти такого процесу: 1) процес засвоєння студентами іншомовних фразеологізмів буде цілісним і ефективним за умовою, якщо фразеологізми виділити в окремий навчально-методичний фрагмент занять, а їх вивченню присвятити 15–20% навчального часу в курсі «Лексикологія»; 2) вивчення фразеології має вестися поступово, залежно від засвоєння студентами лексичного і граматичного матеріалу; починати вивчати фразеологію необхідно з першого року навчання і займатися цим до кінця навчального процесу; 3) вивчення фразеологічних одиниць має ґрунтуватися на розумінні семантики фразеологізму; 4) розробка комплексу вправ має бути направлена на формування навичок і вмій сприйняття, розуміння і використання у мові фразеологічних одиниць [36, 53].

Актуальною є проблема розробки певних методичних засад роботи з фразеологізмами в перекладацьких курсах для підвищення мотивованості та професійних навичок майбутніх спеціалістів. Загалом, знання фразеологічного корпусу як рідної, так і іноземної мови, свідчить про високий рівень володіння мовою та мовленнєвими навичками, які набувають більшої образності, експресії та виразності.

У процесі ознайомлення з фразеологізмами можна використовувати різні способи семантизації: перекладні та безперекладні. Перекладні способи розкриття значень англійських фразеологічних одиниць включають: однослівний переклад, багатослівний переклад, пофразовий переклад, тлумачення значення або пояснення ФО рідною мовою. До безперекладних способів розкриття значень фразеологізмів належать: наочна семантизація – демонстрація малюнків, картин, жестів; мовна семантизація – за допомогою контексту, ілюстративного речення, зіставлення однієї одиниці з іншою, відомою раніше; дефініція – опис значення фразеологізму за допомогою уже відомих слів [84, 117].

Закономірно, що вибір способу семантизації відбувається за рівнями володіння мовою. На початковому рівні підготовки доцільно залучати такі способи семантизації як наочність та однослівний, багатослівний чи пофразовий переклад. На середньому та високому рівнях можна застосовувати роботу з дефініціями та в

контексті висловлювання. Оптимальність того чи іншого способу семантизації кожного висловлювання визначається його економічністю і надійністю: чим менше зусиль і часу потрібно для розкриття фразеологізму, чим точніше розуміння студентами її значення, тим краще обрано спосіб семантизації. У багатьох випадках доцільно об'єднувати два чи більше способів, наприклад, вербальну наочність (контекст) та невербальну (малюнок, рухи, жест тощо) [29, 40].

Для більш ефективного засвоєння студентами нових фразеологізмів доцільним є застосування рецептивно-репродуктивних та продуктивних умовно-комунікативних вправ. В таких завданнях майбутній перекладач сприймає зразок мовлення і виконує з ним певні дії (в усній або письмовій формі) згідно створеної ситуації мовлення. При цьому студенти виконують такі види вправ: 1) імітація фразеологічних одиниць; 2) лаконічні відповіді на альтернативні запитання викладача; 3) підстановка у зразок мовлення; 4) завершення зразка мовлення; 5) розширення зразка мовлення; 6) відповіді на інші типи запитань; 7) самостійне вживання фразеологічної одиниці у фразі, реченні; 8) об'єднання зразка мовлення у понадфразові єдності – діалогічну та монологічну; 9) урок презентація на основі певного фразеологічного матеріалу; 10) складання діалогів з заміною даних виразів на ідіоматичні; 11) пояснення значення словосполучення, не називаючи його; 12) складання із запропонованих літер ФО за заданою темою; 13) розповідь про історію виникнення фразеологізму; 14) письмові завдання-міркування, які мають на меті розкриття та передачу змісту тієї чи іншої ФО; 15) написання листа другу, використовуючи вивчені фразеологізми; 16) написання тестових завдань з багато кількісним вибором; 17) виконання навчальних кросвордів [29, 41-42].

Як зазначає С. Ніколаєва, поряд з умовно-комунікативними завданнями у процесі засвоєння ФО застосовуються також і некомунікативні вправи: повторення словосполучень і мовних кліше за викладачем, заповнення пропусків у реченнях відповідними словами; називання фразеологізму за його дефініцією або зображенням; називання синонімічних фразеологічних одиниць; складання речень з окремими фразеологізмами; знаходження еквівалентів у рідній мові до даних сталих словосполучень англійської мови; заповнення пропусків у тексті при читанні, що

розвиває здатність до прогнозування; вибір значення фразеологізму з кількох даних значень; визначення значення ФО за словником; визначення значень незнайомих фразеологізмів за їх компонентами; здогадка про значення стійких словосполучень за контекстом [29, 42].

Таким чином, враховуючи ці методичні принципи, розроблено вправи для перекладу фразеологізмів, які можуть бути застосовані в перекладацьких курсах з метою покращення мовленнєвих навичок та загальної мовної компетенції студентів-філологів.

3.1.1. Комплекс вправ для вдосконалення навичок перекладу українських соматичних фразеологізмів

Для розробки завдань, які націлені на вдосконалення навичок перекладу українських соматичних фразеологізмів, вважаємо за доцільне опиратися на традиційні види мовленнєвої діяльності – читання, письмо та говоріння. Тому і розподіл вправ базується на цих критеріях.

1. Читання. Мета навчання читання полягає у розвитку у студентів вмінь сприймати та розуміти графічну інформацію, адже читання є рецептивним видом мовленнєвої діяльності, пов'язаним із сприйняттям та розумінням тексту. На практичних заняттях з англійської мови навчання читання включає формування інтонаційних моделей та розширення словникового запасу. Студенти повинні не тільки розуміти основний зміст та важливі деталі тексту, але й вміти відповідати на питання, визначати та аналізувати стилістичні засоби та висловлювати власні думки.

Для кращого розуміння матеріалів для читання проводяться лексичний, граматичний, структурний та смисловий аналізи, а також переклад.

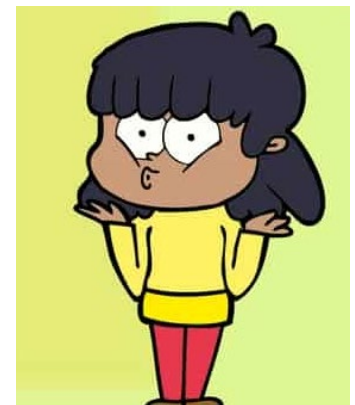
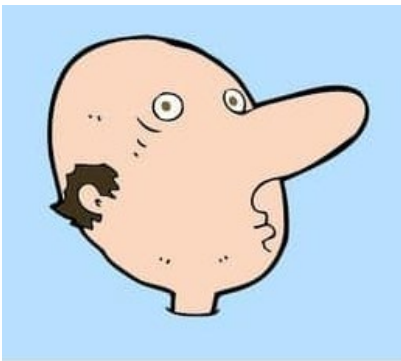
Exercise 1. Complete the idioms with the right words.

1. Blood is thicker than _____ .
2. The walls have _____ .
3. _____ winks.
4. Have your _____ in the air.

5. Turn a _____ eye.
6. Toe the _____ .
7. _____ one's hair out.
8. _____ easier.
9. Put muscle _____ .

Words: water; forty; blind; behind; nose; tear; line; ears; breath.

Exercise 2. Match the idioms from Exercise 1 with the pictures according to the sense.

Exercise 3. Read the definitions of idiomatic predicative constructions and try to give the Ukrainian equivalents to these idioms.

Idiom	Definition
<i>In the blink of an eye</i>	Very quickly; in a short time.
<i>Drag your feet</i>	Do something very slowly because you really do not want to do it.
<i>Catch one's eye</i>	Attract one's attention, notice something.
<i>Out of hand</i>	A situation gets out of control.
<i>Lick someone's boots</i>	To try very hard to please someone in authority, usually in order to get an advantage.
<i>Get on one's nerves</i>	To annoy or irritate someone.
<i>Have one's back against the wall</i>	To be in a difficult or challenging situation.
<i>Jump down someone's throat</i>	To criticize or attack someone harshly.
<i>On your toes</i>	To be alert and ready for anything.
<i>Weak at the knees</i>	To feel weak or shaky, especially in the legs, due to fear, nervousness, or exhaustion.

Exercise 4. Read the sentences and translate the idioms given in bold type into Ukrainian.

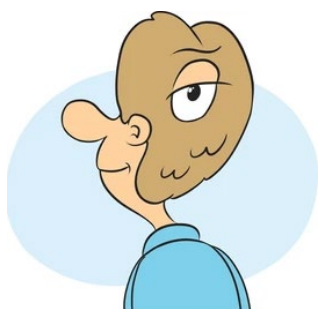
1. Angela is a real **pain in the neck**. She annoys just about everyone she meets.
2. I want to help you, but I can't. **My hands are tied**.
3. As she turned back, a movement across the lawn **caught her eye**.
4. Alison decided **to give** her grandfather **a hand** with the dishes.
5. You don't need to travel far to reach our store. We are **close at hand**.
6. I had **eyes bigger than my stomach** when I ordered the triple burger combo. It looked too tasty but there is no way I can eat everything on the plate.
7. After the marathon, my legs were so sore that I felt **weak at the knees**.
8. We need to **put some muscle behind** this project if we want to finish it on time.

9. After staying up all night studying, he was **on the nod** during his morning class.

10. He has **skin in the game** because he invested his own money in the project.

2. Письмо. Методистами розрізняються письмо та писемне мовлення. Аспект практичного навчання письма охоплює технологічну чи процесуальну діяльність. Писемне мовлення включає в себе складну творчу активність, яка має на меті висловлення думок у письмовій формі. На заняттях з практичного курсу англійської мови для розвитку писемного мовлення рекомендується використовувати різноманітні типи вправ, такі як: репродуктивного характеру (написання тексту з використанням зразка); репродуктивно-продуктивного характеру (створення власного письмового висловлювання з використанням різних опор, таких як вербальні (ключові слова, логічна схема висловлювання, план) і вербально-образотворчі (картина, фотографія разом із ключовими словами, фразами та виразами)); продуктивного характеру (висловлення власних думок у письмовій формі, навіть при відсутності вербальних елементів для опори). Такі типи вправ дозволяють студентам розвивати навички письма на різних рівнях складності та сприяє їхньому творчому вираженню думок у письмовій формі.

Exercise 1. Using the picture, write the idioms. Make sentences with them.

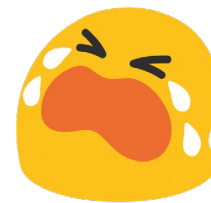
1.

2.

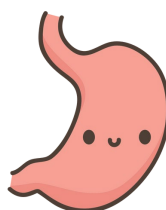
3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

Exercise 2. Complete each sentence using an appropriate phraseological unit from the word box. Pay attention to the use of tenses in these sentences. Translate into Ukrainian.

1. Beauty is in the eye of the beholder.	5. In my mind's eye.	9. Eyes bigger than your stomach.
2. A fresh pair of eyes.	6. Pull the wool over someone's eyes.	10. Eyes in the back of one's head.
3. In the public eye.	7. In a pig's eye.	
4. Can't take your eyes off somebody/something.	8. The eye of the storm.	

1. Do you mind taking a look at my latest chapter? I'm just stuck, and I think getting _____ on it could help.

2. Before I write a scene, I try to visualize it _____, to see how everyone is situated.

3. Look, just be very careful not to do personal things during the work day – the boss has _____.

4. Can't finish your meal, huh? I guess your _____ were _____!

5. She looked stunning. I _____ all evening.

6. _____ he'll pay me back.
7. I can't believe someone paid 1.8 million dollars for such an ugly painting. I guess it's true they say _____ .
8. He doesn't have any special powers – he's just trying _____ .
9. The company's CEO is _____ now, but this crisis is far from over.
10. As a celebrity, he is always _____ .

Exercise 3. Determine the translation method in the following examples.

Example	Translation	Translation method
Obviously, people had given him stick and even though whatever happened years ago happened it wasn't an eye for an eye .	Очевидно, що люди дали йому палицю, і хоча те, що сталося багато років тому, не було « ОКО ЗА ОКО ».	
I had eyes like saucers after hearing that they were getting married.	У мене очі стали, як у сови , коли я почула, що вони одружуються.	
Jenny's eyes are bigger than her stomach when she thinks that she will have finished all tasks by the end of the week.	Дженні переоцінює свої можливості , коли вона думає, що виконає всі завдання до кінця тижня.	
It happened so fast, and the resolve was in the blink of an eye .	Це сталося так швидко, що рішення було прийнято МИГТЄВО .	
When it comes to grammar, I have a memory like a sieve .	Коли справа доходить до граматики, у мене дуже погана пам'ять .	
Susan was coddled by her parents, adored by Sly, and protected by all of them.	Сьюзен пестили батьки, її обожнював Слай, всі її захищали. Гроші та безпека	

Money and security enveloped her from head to toe.	огорнули її з ніг до голови.	
When she lost her temper, she showed her true colours.	Коли вона втрачала самовладання, то показувала своє справжнє обличчя.	
He jumped down my throat when I suggested a different approach.	Він накинувся на мене, коли я запропонував інший підхід.	

3. Говоріння. Мовлення проходить у двох формах – діалогічній та монологічній, кожна з цих форм має свої лінгвістичні особливості. Для розвитку монологічного мовлення використовуються різні види вправ: перший тип вправ базується на виконанні навчальних дій, які сприяють формуванню матеріально-операційної основи мови; другий тип націлений на розвиток логічного мислення та формування умінь логічно відтворювати думки на рівні понадфразової єдності (наприклад, перетворення простих речень у складні або завершення висловлювань за допомогою запропонованих варіантів); третій тип вправ спрямований на розвиток вміння логічно та послідовно комбінувати речення, об'єднуючи їх у єдине висловлювання, яке відповідає обраній темі.

Монологічне мовлення тісно пов'язане з діалогічним. Діалогічне мовлення представляє собою процес активної мовленнєвої діяльності двох або більше учасників. Лінгвістичний аспект навчання мовленнєвої діяльності включає весь необхідний мовний та мовленнєвий матеріал: від ситуативних кліше, реплік-спонукань, реплік-реакцій і типових діалогічних єдностей до діалогів-зразків, підібраних відповідно до ситуацій, сфер спілкування і тематики навчальної програми.

Пропонуємо вправи для опрацювання англійських соматичних фразеологізмів, які мають на меті вдосконалити як монологічне, так і діалогічного мовлення.

Exercise 1. The game “ALIAS”. Pick out one of the phraseological units listed below, and, using only synonyms, opposites or clues, explain it to your fellow students.

Cost an arm and a leg	Stick your neck out	Tear your hair out
Give someone a hand	A fresh pair of eyes	Be on your toes
Pull the wool over someone’s eyes	Break a leg!	Turn a blind eye (to something)
Have your nose in the air	Bite your tongue	From head to toe

Exercise 2. Work in groups. The teacher hands out cards with idioms. The point of the exercise is to act as the card says when speaking to a person whose task is to guess what’s written on the card.

1. Skeleton in one’s closet.
2. Tear one’s hair out.
3. Eyes bigger than your stomach.
4. To have butterflies in one’s stomach.
5. Jump down someone’s throat.
6. Have skin in the game.
7. Go behind someone’s back.
8. A fresh pair of eyes.
9. Breathe easier.
10. Forty winks.

Exercise 3. One by one every student, using phraseological units listed below, make up one sentence, and another student continues the story.

Have eyes bigger than your stomach	A fresh pair of eyes
Eyes in the back of one’s head	Can’t take your eyes off somebody/something
Catch one’s eye	In the blink of an eye

Exercise 4. Using the pictures, name as many phrases as you can for each one. You have 30 seconds for each picture.

Exercise 5. Make a story about yourself using the following idioms: eyes in the back of one's head; tear one's hair out; a fresh pair of eyes; cost an arm and a leg; can't take your eyes off somebody/something; put some muscle behind; pull the wool over someone's eyes; skeleton in one's closet; give someone a hand.

3.2. Методичні принципи викладання українських фразеологізмів в методиці УМІ

Методичний арсенал з удосконалення процесу викладання УМІ розширюється та набуває нових векторів за останні роки. Це свідчить про покращення якості освіти, що є надважливим завданням для впровадження української мови в систему загальносвітових мовних стандартів.

Так, З. Бакум виокремлює загальнодидактичні принципи навчання УМІ: науковості; зв'язку теорії з практикою; систематичності й послідовності, свідомості та активності; наочності в навчанні; міцності засвоєння знань, набуття вмінь та навичок, доступності навчання; урахування індивідуальних особливостей студентів у колективній роботі; гуманізації та демократизації [11, 229–230]. Окрім цього в роботі лінгвіста окреслено методичні принципи, що реалізують магістральні підходи до організації мовної освіти: свідомості, який передбачає активізацію аналітичних здібностей, вміння систематизувати, узагальнювати мовні факти, вибудовувати аналогії; комунікативності, вивчення лексики і морфології на синтаксичній основі,

функційності у відборі та подачі мовного матеріалу, принцип концентризму, мінімізації мови, опори на висловлювання й текст, принцип ситуативно-тематичної презентації мовного матеріалу [11, 231].

Н. Ушаковою та О. Тростинською було створено концепцію сучасної лінгводидактичної парадигми щодо організації мовної освіти іноземців в Україні: методологічний (особистісно орієнтований: аксіологічний та акмеологічний, компетентнісний, освітній, проблемний, стратегічний підходи); технологічний (культурологічний / міжкультурний, комунікативно-когнітивний, орієнтований на середовище та рівень володіння мовою); лінгводидактичний (інтегровані методи навчання мови, засоби навчання) [88, 16]. Також методистами було розроблено систему методів (комунікативно-когнітивний, усвідомлено-практичний, проблемний, ігровий) та прийомів (завдання для формування комунікативних умінь студентів у всіх видах мовленнєвої діяльності) для ефективного досягнення завдань мовної освіти. Як вказує Г. Швець ці методи та прийоми покликані формувати аспекти граматичні навички; розвивати мовленнєві уміння; вдосконалювати фахове мовлення іноземних студентів різних спеціальностей; знайомити з лінгвокраїнознавчим матеріалом [95, 196].

Проте викладачі та методисти стикаються з певними труднощами, які влучно окреслила Н. Ушакова, що, дотримуючись сучасної освітньої тенденції до збільшення обсягу самостійної роботи студентів, маємо зберегти якість результатів навчання [88, 92]. Для їх подолання були запропоновані такі методично-організаційні дії: 1) спланувати та запровадити реалізацію лінгводидактичного принципу інтенсифікації формування вмінь мовленнєвої діяльності в якості провідного, що спрямує на досягнення максимальної ефективності навчання за скорочений час; 2) організувати безперервний навчальний процес поза межами практичного заняття з української мови як іноземної завдяки інтенсифікації психологічного й методичного аспектів навчального процесу в площині Інтернет-ресурсів; 3) упорядкувати віртуальний комунікативний простір іноземного студента шляхом створення групових чатів у соцмережах, що посилить мотивацію виконання самостійної роботи та регулюватиме організацію віртуального мовного середовища;

4) з метою успішної опосередкованої координації самостійних навчальних дій іноземного студента створити систему завдань для формування аспектних мовних навичок та активізації комунікативних умінь, комбінуючи залучення навчальних платформ дистанційних курсів, ресурсів соцмереж та довідкових сайтів задля створення сучасного навчального формату [62, 107].

Впроваджувати в курс УМІ вивчення української фразеології слід з урахуванням цих методів та прийомів. Вважаємо, що вивчення фразеологізмів сприятиме кращій адаптації до життя й навчання в умовах україномовного середовища; створить позитивну мотивацію до навчання та розвиватиме креативні здібності іноземців; активізує їхню пізнавальну діяльність; вдосконалим мовленнєві навички; буде виховувати повагу до українських традицій, національної культури та історії.

3.2.1. Комплекс вправ для вдосконалення знань соматичної лексики студентів-іноземців (на прикладі українських фразеологізмів)

Для закріплення українських соматичних фразеологізмів в іноземній аудиторії, ми, як і в попередньому підрозділі, вважаємо за доцільне опиратися на традиційні види мовленнєвої діяльності – читання, письмо та говоріння.

1. Читання.

Вправа 1. Прочитайте фразеологізми та розподіліть їх за назвами частин тіла.

Слухати краєм вуха; сидіти, склавши руки; ховати очі; легкий на ноги; очі бігають; відкрити серце; валитися з ніг; перевертати з ніг на голову; прикусити язика; пускати туман в очі; мати гострий язик; сильна рука; камінь на серці.

Вправа 2. Поєднайте фразеологізм з його значенням.

1. По вуха	важко працювати
2. Руки сверблять	дуже сильно, надзвичайно
3. Майстер на всі руки	вводити в оману кого-небудь, обманювати
4. Мурашки по шкірі бігають	дуже хочеться займатися справою
5. Гнути спину	хтось тремтить, здригається від холоду, хвилювання
6. Пускати туман в очі	уникати небезпеки, тікати від неї
7. Знати як свої п'ять пальців	уміла, здібна до всього людина, тямуща у будь-якій справі
8. Ховати голову в пісок	дуже добре, досконало

Вправа 3. Заповніть пропуски фразеологізмами з вправи 2.

1. Моя подруга _____ це місто.
2. Коли я йду на екзамен, у мене _____ .
3. Я думаю, Ахмед _____ закохався.
4. Щоб вирішити проблему, не потрібно _____ .
5. Наш тато дуже вмілий, його називають _____ .
6. Олег купив новий мотоцикл, у нього _____ проїхатися на ньому.
7. Не люблю людей, які можуть _____ .
8. Віктору доводиться _____ , щоб заробити гроші.

Вправа 4. Прочитайте речення. Виділіть ті, у яких є фразеологізми.

Визначте їхнє значення.

1. На шиї у Олени висів золотий ланцюжок. У Віктора – були золоті руки.
2. Омар добре намилив шию, обличчя та змив теплою водою. В деканаті йому добре намилили шию за пропуски занять.
3. Ольга боляче прикусила язика, аж кров з'явилася. Коли батько почув, що до цієї справи причетний син, то надовго прикусив язика.
4. У пацієнтки болить серце, тому їй призначили лікування. У матері завжди болить серце за своїх дітей.
5. За спиною викладача стоїть шафа. Ми думаємо, що за спиною цього політика стоїть дуже впливова людина.
6. У хлопчика пішла кров з носа. Моєму другу потрібно було кров з носа вирішити цю проблему.

2. Письмо.

Вправа 1. Прочитайте подані фразеологізми. Заповніть таблицю, вписуючи граматичні форми іменників назв частин тіла.

Голова: ховати голову в пісок; вискочити з голови; битися головою об стіну; голова на плечах; вітер у голові; намилити голову.

Серце: золоте серце, з легким серцем, розбивати серце, мати кам'яне серце, коти шкребуть на серці.

Рука: сильна рука; рука руку мис; під рукою; відбитися від рук; переходити з рук у руки; сходити з рук; руки сверблять; покласти руку на серце.

Нога: міцно стояти на ногах; не чути ніг під собою; стояти одною ногою в могилі; задерти ноги; плутатися під ногами; одна нога тут, а друга там.

Око: дивитися правді в очі; очі бігають; око за око, зуб за зуб; і оком не моргнути; пускати туман в очі.

Язик: мати гострий язик; на кінчику язика; прикусити язика.

Ніс: сунути свій ніс у чужі справи; не бачити далі свого носа; з-під носа.

Відмінки	Однина	Множина
Називний	рука	
Родовий		рук
Давальний		
Знахідний		
Орудний	рукою	
Місцевий		

Вправа 2. Поєднайте українські фразеологізми з їх англійськими еквівалентами.

1. З голови до п'ят	have your hands full
2. Не чути ніг під собою	show oneself in one's true colours
3. Зайнятий по вуха	from head to toe
4. Показати своє справжнє обличчя	to show a clean pair of heels
5. Ніж у спину	go out of your way
6. Накивати п'ятами	make your flesh crawl
7. Мурашки по шкірі бігають	walk on air
8. Лізти із шкіри	stab in the back

Вправа 3. Проаналізуйте фразеологізми на малюнках. Напишіть власну історію (6-7 речень), використовуючи ці малюнки.

3. Говоріння.

Вправа 1. Рольові ігри.

1. Складіть діалог. Після зустрічі з друзями дві подруги характеризують свого друга або подругу. Використайте фразеологізми, що позначають особливості характеру цієї людини: *легкий на ноги; гаряча голова; вітер у голові; палець об палець не ударити; сунути свій ніс у чужі справи; пускати туман в очі; курячі мізки; голова на плечах; золоте серце; не бачити далі свого носа.*

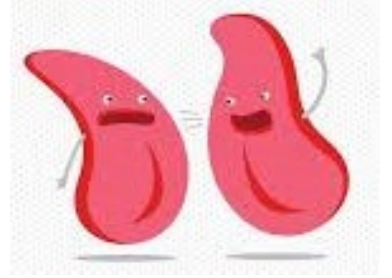
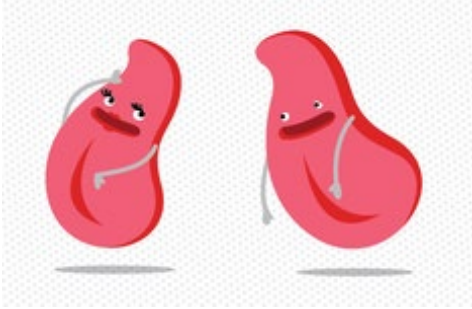
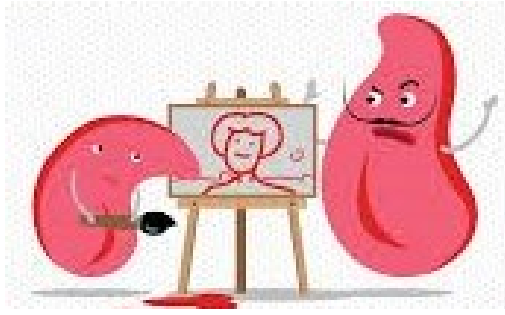
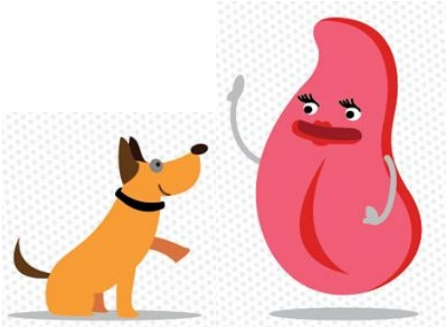
2. Поговоріть про свій маршрут до гуртожитку (будинку), використавши фразеологізми: *за два кроки; накивати п'ятами; збитися з ніг; рукою подати; одна нога тут, а друга там.*

3. Студенти шукають книгу, що загубилася. Складіть діалог та використайте фразеологізми, які можна вживати у цій ситуації: *ламати голову; голова йде обертом; вішати носа; збитися з ніг; під самим носом; руки опустилися.*

4. Обговоріть відомий кінофільм або телесеріал, використовуючи подані фразеологізми: *мурашки по шкірі бігають; серце розривається на шматки; мати кам'яне серце; з очей геть, із серця геть; сунути свій ніс у чужі справи; не бачити далі свого носа; показати своє справжнє обличчя; ніж у спину; дивитися правді в очі; слова в горлі застрягли.*

Вправа 2. Придумайте ситуації, у яких можна було б використати фразеологізми: *накивати п'ятами; по вуха; ситий по горло; мурашки по шкірі бігають; нагріти руки; взяти себе в руки; кров з носа; прикусити язика; розбивати серце; плутатися під ногами; рятувати свою шкіру; вішати голову.*

Вправа 3. Подивіться на картинки, опишіть ситуації, використовуючи фразеологізми: *за красиві очі; гаряча голова; пускати туман в очі; намилити шию; золоте серце; кров з молоком; віддати серце; стріляти очима; вішати голову; відкрити серце; по вуха; не чути ніг під собою; голова на плечах; тримати голову високо.*

Висновки до III розділу

У III розділі розроблено комплекс вправ для закріплення соматичних фразеологізмів іноземцями, а також завдання для вдосконалення навичок перекладу цих одиниць англійською мовою. Було розглянуто теоретичні засади навчання перекладу фразеологічного матеріалу та методичні принципи викладання українських фразеологізмів в методиці УМІ.

Для розробки цієї системи завдань було залучено рецептивно-репродуктивні та продуктивні умовно-комунікативні вправ такі як: імітація фразеологічних одиниць; підстановка у зразок мовлення; завершення зразка мовлення; самостійне вживання фразеологічної одиниці у фразі, реченні; об'єднання зразка мовлення у понадфразові єдності – діалогічну та монологічну; складання діалогів з заміною даних виразів на ідіоматичні; називання синонімічних фразеологічних одиниць; складання речень з окремими фразеологізмами; знаходження еквівалентів у рідній мові до даних сталих словосполучень англійської мови; заповнення пропусків у тексті при читанні, що розвиває здатність до прогнозування; вибір значення фразеологізму з кількох даних значень; визначення значення ФО за словником; визначення значень незнайомих фразеологізмів за їх компонентами; здогадка про значення стійких словосполучень за контекстом; пояснення значення словосполучення, не називаючи його; письмові завдання-міркування, які мають на меті розкриття та передачу змісту тієї чи іншої ФО.

Розподіл вправ базується на традиційних видах мовленнєвої діяльності – читанні, письмі та говорінні.

Вправи з читання забезпечують розуміння основного змісту та важливі деталі тексту, вміння відповідати на питання, визначати та аналізувати стилістичні засоби та висловлювати власні думки.

Письмо закріплює формально-мовну сторону іноземної мови, є надійним способом контролю мовних навичок і мовних умінь. На відміну від читання та усного мовлення, при писемному мовленні, специфіка комунікативного акту полягає у відсутності безпосереднього контакту із співрозмовником. У той же час, процес письма – це більш уповільнений процес, що дає можливість зосередити більше

уваги на етапах його здійснення. А також письмо є одним із засобів подолання психологічних бар'єрів.

Монологічне мовлення сприяє формуванню матеріально-операційної основи мови, а саме: розвиває логічне мислення та формує вміння логічно відтворювати думки. Діалогічне мовлення закріплює навички ведення діалогу, зокрема адекватне розуміння комунікативної ситуації, відбір відповідних мовних формул та реакцій на фрази співрозмовника.

Запропоновані вправи для майбутніх перекладачів та студентів іноземців реалізують всі названі мовні компетенції у контексті вдосконалення знань з фразеології.

ВИСНОВКИ

Фразеологія як галузь мовознавства вивчає фразеологічну систему конкретної мови, де *фразеологізми представляють собою стійкі, роздільно-оформлені, відтворювані та семантично цілісні мовні одиниці, компоненти яких зазнали повного або часткового переосмислення*. Беручи до уваги праці багатьох дослідників у даній області, вважаємо за доцільне вживати терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця (ФО)» як синоніми. Для робіт зарубіжних лінгвістів характерно замінювати ці дефініції терміном «ідіома», тому, маючи на увазі англійський еквівалент українському відповіднику, ми теж будемо вживати це поняття.

Ґрунтуючись на різноманітних підходах до визначення фразеологізму та його характеристик, виокремлено основні риси, притаманні фразеологізмам: *роздільно-оформленість* (складається з двох чи більше слів), *цілісність значення* (значення формується через повне або часткове переосмислення вільного словосполучення-прототипу), *відтворюваність у мові* (не створюються, а відтворюються у мові як готові цілісні словесні комплекси), *відносна стійкість* (властива відносна постійність компонентного складу та структури) та *номінативна функція* (образне позначення фрагментів об'єктивної дійсності).

Проаналізовано наявні системи класифікації фразеологізмів, які характеризуються двома основними підходами: *«широким» та «вузьким»*. Для «широкого» підходу (роботи В. Виноградова, М. Шанського, В. Архангельського, А. Баранова і Д. Добровольського, М. Копиленко і З. Попової, І. Чернишевої, П. Мюлднер-Нецковського та ін.) характерно віднесення до ФО приказок, прислів'їв, крилатих виразів, кліше та мовних штампів. Натомість «вузький» підхід (праці М. Амосової, О. Ахманової, В. Жукова, О. Молоткова та інших), обмежує цей кількісний параметр, включаючи до фразеологізмів лише вирази, які виконують номінативну функцію та мають еквіваленти у вигляді окремих слів.

Для нашого дослідження вибір «широкого» підходу виявляється більш релевантним, оскільки для досягнення комунікативної мети в методиці викладання іноземних мов важливо вивчати різноманітні фразеологічні одиниці, такі як ідіоми, прислів'я, приказки, крилаті вислови, а також певні мовні кліше та штампи.

Детально розглянуті принципи класифікації фразеологізмів в англійській та українській мовах, враховуючи особливості кожної мови. Зазначено, що основні класифікації фразеологізмів англійської мови базуються на *структурному* (О. Смирницький, О. Кунін, Дж. Сейдл, В. МакМорді), *семантичному* (А. Маккай, Дж. Нанберг, І. Сег, Т. Воусоу, Ч. Фернандо) та *контекстологічному* (Н. Амосова) критеріях. Українські науковці запропонували *функційну* (Д. Баранник), *семантичну* (П. Дудик), *структурну* (В. Скрипник), *генетичну* (Ф. П. Медведєв), *стилістичну* (Г. П. Їжакевич), *когнітивно-генетичну* (М. В. Жуйкова) класифікації.

В методиці вивчення іноземних мов вивчення та вибір фразеологічного корпусу відбувається в рамках лінгвокультурології та базується на двох принципах. Перший – теоретичний, передбачає узагальнення світового досвіду введення та викладання цієї теми, а також розгляд критеріїв добору фразеологічних одиниць і внесення пропозицій щодо їх відбору. Другий – практичний, включає в себе використання фразеологізмів на заняттях з іноземної мови у вигляді вправ та завдань. Виявлено, що фразеологія, включаючи соматичні фразеологізми, в підручниках для вивчення іноземних мов представлена обмежено (принаймні в тих матеріалах, що доступні у вільному доступі).

Фразеологічні одиниці з соматичними компонентами відтворюють універсальний лексичний фонд будь-якої мови та відображають унікальне сприйняття навколишнього світу через мовні засоби. Термін «соматичний» походить з грецької мови і означає «тілесний». У фразеологізмах ці елементи відображають давнє розуміння важливості частин тіла для повноцінного життя та праці.

Враховуючи опрацьовані роботи мовознавців, під терміном «соматизм» розуміємо основний компонент, який позначає частину тіла чи внутрішній орган людини, і який є частиною фразеологічної одиниці. *Соматичні фразеологізми у цій*

роботі розглядаються як особливі фраземи, до складу яких входять лексичні компоненти на позначення частин тіла чи назви органів людини.

Мовознавці виявляють активний інтерес до вивчення соматичних фразеологізмів як унікальних мовних конструкцій, які втілюють антропоцентричний світогляд різних культур. Однак особливий підхід вони отримують у контексті вивчення іноземних мов.

Розглянуто різні підходи до класифікації соматичних фразеологізмів, які, у більшості робіт (Р. Вайнтрауб, Н. Красавський, М. Шанський, В. Ужченко), з використанням деяких термінологічних відмінностей розділяються на *натуральні* (наприклад, *рука, нога, голова, серце* тощо) та *конвенціональні* (наприклад, *душа, совість* тощо).

У контексті нашого дослідження ми вважаємо за доцільне використовувати «вузьку» класифікацію соматичних фразеологізмів, розглядаючи лише натуральні соматизми, тобто ті, що позначають назви суто фізичних частин тіла (частини тіла людини та внутрішні органи).

Було розглянуто методи передачі фразеологізмів мовою перекладу, серед яких виділяються *фразеологічні прийоми*, такі як *використання еквіваленту та аналогу*, а також *нефразеологічні*, такі як *калькування та описовий переклад*. Важливо відзначити, що в деяких класифікаціях до повних та відносних еквівалентів додається така перекладацька стратегія, як *аналог*.

Для перекладу та класифікації власної вибірки соматичних фразеологічних одиниць для підручників чи посібників з УМІ було обрано класифікацію В. Карабана як однієї із класичних робіт, за якою навчаються перекладачі. Було відібрано приклади для рівнів А1-В2, ґрунтуючись на фразеологічних словниках української мови, а також словниках з англійськими ідіомами. Критерієм відбору став принцип релевантності використання фразеологізмів при вивченні української мови іноземцями, що не виключає розробку подальших класифікацій в цьому напрямку.

Було відібрано приблизно 130 українських фразеологізмів, де найбільшу кількість склала група з соматизмами *голова, очі, рука, серце*. Також у роботі

представлено інші тематичні групи (*нога, ніс, горло, шия, спина, шкіра, кров*), що важливо для засвоєння різноманіття лексичного фонду при вивченні іноземної мови. Ще одним критерієм вибірки став граматичний принцип: в аналізованих прикладах представлено різні відмінкові форми однини та множини іменників, що надасть можливість засвоїти та проаналізувати не тільки вокабуляр, але й граматичні норми української мови.

В цій вибірці серед способів перекладу фразеологізмів найбільшу кількість склали приклади, де був застосований прийом перекладу з відносними моноеквівалентами. Це свідчить про деяку універсальність та типовість вживання соматичних фразеологізмів як в україномовно-мовній, так і в англійськомовній картині світу.

Ще один практичний аспект роботи реалізовано в розробці комплексу вправ для закріплення соматичних фразеологізмів іноземцями, а також завдання для вдосконалення навичок перекладу цих одиниць англійською мовою. Було розглянуто теоретичні засади навчання перекладу фразеологічного матеріалу та методичні принципи викладання українських фразеологізмів в методиці УМІ.

Для створення цієї системи вправ було використано рецептивно-репродуктивні та продуктивні умовно-комунікативні завдання. Серед них – імітація фразеологічних одиниць, підстановка їх у зразок мовлення, завершення зразка мовлення, використання фразеологічних одиниць у самостійних фразах та реченнях, об'єднання зразків мовлення у понадфразові єдності (діалогічні та монологічні). Також включено складання діалогів зі зміною даних виразів на ідіоматичні, називання синонімічних фразеологічних одиниць, складання речень з використанням окремих фразеологізмів, пошук еквівалентів у рідній мові для фразеологічних виразів англійської мови, заповнення пропусків у тексті під час читання для розвитку навичок прогнозування. Запропоновано завдання, спрямовані на вибір значення фразеологізму, визначення його значення за словником, визначення значень невідомих фразеологізмів за їх компонентами, здогадки щодо значення сталих словосполучень за контекстом, пояснення значень словосполучення, не називаючи його. Крім того, включено письмові завдання-

міркування, що мають на меті розкриття та передачу змісту різних фразеологічних одиниць.

Розподіл вправ враховує традиційні види мовленнєвої діяльності, такі як читання, письмо та говоріння. Вправи з читання сприяють розумінню основного змісту тексту та аналізу стилістичних засобів. Письмові завдання закріплюють формально-мовну сторону іноземної мови та дозволяють контролювати мовні навички. Монологічне та діалогічне мовлення сприяють розвитку логічного мислення та формуванню вмінь висловлювати свої думки. Запропоновані вправи реалізують всі названі мовні компетенції, сприяючи покращенню знань у галузі фразеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авксентьев Л. Сучасна українська мова. Фразеологія : навч. посіб. для філолог. фак. ун-тів. Харків: Вид-во при ХДУ, 1988. 134 с.
2. Азарова Л., Горчинська Л., Пустовіт Т. Особливості вивчення фразеологізмів у викладанні української мови як іноземної. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія «Філологія. Соціальні комунікації»*. Херсон, 2019. Т. 30. №4. С. 5–9.
3. Азарова Л., Горчинська Л. Фразеологізми як аспект вивчення лексики іноземними студентами. *Закарпатські філологічні студії : науковий журнал*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. Вип. 11. С. 61–67.
4. Алефіренко М. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 135 с.
5. Алієва А. Фразеологізми в актуалізації концепту «МАТЕРИНСТВО»: перекладацький аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. 2011. №. 15. С. 360–365.
6. Англійська мова для перекладачів і філологів. I курс : підручник; заг. ред. В. Карабан. Вінниця : Нова Книга, 2004. 466 с.
7. Англо-український фразеологічний словник. [уклад. К. Баранцев]. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2005. 1056 с.
8. Антонів О. Стійкі народні порівняння на позначення зовнішності людини : лінгвокраїнознавчий аспект. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. С. 35-41.
9. Антонів О., Паучок Л. Українська мова для іноземців. Модульний курс : навч. посіб. Київ : ІНКІОС, 2012. 268 с.
10. Бабич Н. Д. Фразеологія української мови : навч. посіб. Ч. I. Чернівці, 1970. 64 с.
11. Бакум З.П. Українська мова як іноземна : лінгводидактичні проблеми. *Філологічні студії*. 2010. Вип. 5. С. 226–232.
12. Баллі Ш. Французька стилістика. М : Едіторіал УРСС. 2001. 392 с.

13. Баран Я., Зимомря М., Білоус О., Зимомря І. Фразеологія : знакові величини : навч. посіб. для студентів факультетів іноземних мов. Вінниця : Нова Книга, 2008. 256 с.
14. Баранник Д. Фразеологія в усному монологічному мовленні. *Питання мовної культури*. Київ : Наукова думка, 1968. № 2. С. 34–38.
15. Баранцев К. Англо-український фразеологічний словник. Київ : Т-во «Знання», 2005. 1056 с.
16. Барвіна Н. Семантико-культурологічні особливості соматичної фразеології. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2012. № 1. С. 44–48.
17. Бердник Л. Введенська Т., Нестерова О. Англійська мова. Практикум з розвитку навичок перекладу в галузі гірництва : навч. посіб. Дніпро : НТУ «ДП», 2021. 153 с.
18. Білоноженко В., Гнатюк І. Дятчук В., Неровня В., Федоренко Т. Словник фразеологізмів української мови. Київ : Наукова думка, 2003. 788 с.
19. Білоус Ю. Комунікативно-прагматичний потенціал фразеологічних одиниць з соматичним компонентом у німецькій мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2014. Вип. 8. Т. 1. С. 55–58.
20. Білоус О. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій: доопрацьований та доповнений : навч. посіб. для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
21. Блашків О., Ковальчук Л. Способи перекладу фразеологічних одиниць з англійської мови на українську. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)»*. Вінниця : ТОВ «фірма Планер», 2014. Вип. 20. С. 209–213.
22. Божко Ю. Лексико-граматичні особливості фразеологізмів прийменниково-відмінкової моделі : *Proceedings of the 2nd European Conference on Languages, Literature and Linguistics (November 10.2017)* : Premier Publishing s.r.o. Vienna Prague, 2017. P. 55–60.

23. Бородавченко В. Соматичні фразеологізми турецької мови. Семантичний аспект. *Мовні концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. Вип. 47 (1). С. 138–145.
24. Вакк Ф. Про соматичну фразеологію в естонській мові : навч. посіб. Таллін : АКД, 1964. 234 с.
25. Венжинович Н. Особливості перекладу фразеологізмів з української мови англійською : навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету. Ужгород : ПП Данило С., 2021. 104 с.
26. Венжинович Н. Простір і час в українській фразеології: лінгвокультурологічний аспект. *Prostor in čas v frazeologiji: Kolektivna monografija. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete*, 2016. S. 423–428.
27. Венжинович Н. Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... д-ра. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2018. 503 с.
28. Верба Л. Порівняльна лексикологія англійської та української мов : посіб. для перекладацьких відділень вузів. Вінниця : Нова Книга, 2003. 160 с.
29. Вознюк Т. Методика вивчення англійських ідіом студентами закладів вищої освіти. Вступ до галузевого перекладу : практикум для студентів. *Молодий вчений*. 2017. № 2. С. 39-42.
30. Галинська О. Духовно-предметний код культури в системі кодів культури (на матеріалі фразеологічних одиниць української та англійської мов). *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. Вип. 3 (81). С. 9–14.
31. Галинська О. Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів : монографія. Кіровоград : Видавець Лисенко В., 2013. 276 с.
32. Гамзюк М. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови) : монографія. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 2000. 256 с.

33. Гаськевич Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія: питання перекладу фразеологічних одиниць. *Молодь і ринок*. №3 (98), 2013. С. 141–145.
34. Гедзур С. Англійські ідіоми, фразеологізми, прислів'я. Харків : Основа, 2010. 144 с.
35. Голікова Ж. Переклад з англійської російською : навч. посіб. Мінськ : Нове знання, 2008. 287 с.
36. Гордієнко К. Методика викладання у навчанні іншомовних фразеологічних звороті студентів факультету іноземних мов. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 37. Т. 2. С. 51–54.
37. Греб М. Прикладні аспекти проектування змісту навчання лексикології та фразеології майбутніх учителів початкової школи. *Science Rise*. 2015. №1. С. 46–51.
38. Грозян Н. Фразеологічна мікросистема «ПОВЕДІНКА ЛЮДИНИ» в українській мові (ідеографічний і аксіологічний аспекти) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 2003. 20 с.
39. Губа Л., Перинець К. Інтенсив-курс з української мови як іноземної : теоретично-практичні засади. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 53. Т. 1. 2022. С. 291–297.
40. Гудима Н. В. Проблема фразеології в методиці початкового курсу навчання іноземної мови. *Наукові праці Кам'янець-Поділ. нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Вип. 11. 2012. Т. 3. С. 171–174.
41. Гудманян А., Сітко А., Єнчева Г. Вступ до галузевого перекладу : практикум для студентів спеціальності «Переклад». Київ : Аграр Медиа Групп, 2014. 257 с.
42. Давиденко Ю. Особливості навчання перекладу фразеологічних одиниць: макролінгвістичний підхід. *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2011. № 1. С. 64–68.

43. Денисова А. Идеографічна класифікація фразеологізмів на позначення органічних відчуттів людини (голод / ситість) на матеріалі української, англійської та французької мов. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Філологічні науки* : Бердянськ : БДПУ, 2017. Вип. XIII. С. 15–20.
44. Денисюк В. Варіантність фразеологічних одиниць (на матеріалі східнослов'янської середньовічної історіографії). *Філологічні студії*. Вип. 16. 2017. С. 87–96.
45. Дроботенко В. Фразеологічні утворення в різноструктурних мовах (на матеріалі української, англійської та іспанської мов). *Філологічні студії: збірник наукових праць*. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2017. Вип. 8. С. 36–41.
46. Дубенко О. Порівняльна стилістика англійської та української мов : навч. посіб. Вінниця : Нова книга, 2005. 224 с.
47. Дуброва А., Трофімчук В. Дослідження особливостей перекладу англійських фразеологізмів. *Вісник Житомирського державного університету. Філологічні науки*. 2014. Вип. 74. 209–212 с.
48. Єрьоменко С. Переклад українських фразеологізмів англійською мовою. *Записки з романо-германської філології*. 2020. Вип. 1 (44). С. 124-130.
49. Заваринська І. Лінгвокультурна мотивація фразеологізмів з онімним компонентом в англійській, польській та українській мовах : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2010. 19 с.
50. Зорівчак Р. Фразеологічна одиниця як перекладознавча категорія (на матеріалі перекладів творів української літератури англійською мовою). Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1989. 216 с.
51. Зосімова О. Переклад фразеологічних одиниць із компонентом «їжа» (на матеріалі англійської та української мов). *Мовна освіта фахівця : сучасні виклики та тренди* : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (24 лютого 2022 року). Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2022. С. 61–65.
52. Їжакевич Г. Стилістична класифікація фразеологічних одиниць. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 10. С. 13–21.

53. Карабан В. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську: посібник-довідник. Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. 608 с.
54. Карабан В. Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Навч. посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : НОВА КНИГА, 2003. 608 с.
55. Карпенко Н. Проблема відтворення прагматики фразеологічних одиниць у перекладі. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. Вип. 55. С. 142–149.
56. Корунець І. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : підручник. Вінниця : «Нова Книга», 2003. 448 с.
57. Кравцова І. Фразеологізми в сучасній англійській мові : визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2016. № 20. Т. 2. С.29–32.
58. Краснобаєва-Чорна Ж. Семантико-граматична класифікація фразеологізмів у словнику фразеологічних термінів сучасної української мови. *Лінгвістичні студії*. 2010. Вип. 21. С. 124–133.
59. Кузь Г. До проблеми формування фразеологічного мінімуму. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2013. Вип. 8. С. 122–129.
60. Кузь Г. Фразеологія в підручниках з української мови як іноземної : кількісні, якісні та дидактичні параметри. *TeKa Kom. Pol.-Ukr. Zwiqz. Kult. OL PAN*, 2016, 86–91.
61. Кушнір І. Сучасна лінгводидактика української мови як іноземної : досягнення, проблеми, перспективи. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти. Міжпредметні зв'язки*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2019. Вип. 34. С.93–107.
62. Кушнір І. Принципи відбору змісту навчання української мови іноземних здобувачів вищої медичної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія «Педагогічні науки: реалії та перспективи»*. 2020. Вип. 76. С. 104–108.

63. Лагута Т. Фразеологізми як аспект вивчення лексики української мови іноземними студентами. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, 2008. Вип. 12. С. 136–141.
64. Левченко О. Фразеологічна символіка : лінгвокультурологічний аспект. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2005. 352 с.
65. Мамрак А. Вступ до теорії перекладу : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
66. Медведєв Ф. Українська фразеологія : Чому ми так говоримо. Харків : Вища школа, 1977. 232 с.
67. Мірам Г. Основи перекладу. Київ : Ельга Ніка-Центр, 2003. 240с.
68. Мовчан Б. Відтворення англomовної образної фразеології : еволюція перекладацьких принципів. Київ : Основа, 2016. 55 с.
69. Мойсеєнко Л. Соматизми в українській, німецькій та польській мовах із компонентом найменування «частина тіла людини». *Київські полоністичні студії*. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2015. Т. 26. С. 410–415.
70. Назаревич Л., Гавдида Н. Українська мова для іноземців. Практикум. Тернопіль : ФОП Паляниця В., 2017. 188 с.
71. Новікова Т. Переклад фразеологізмів крізь призму теоретичних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. Острог, 2015. Вип. 52. 203–207 с.
72. Патен І. Фраземи зі значенням руху : семантико-ідеографічний та лінгвокультурологічний підхід (на матеріалі української, російської, польської та англійської мов): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2014. 20 с.
73. Піхота І. Генезис та становлення фразеологічних одиниць англійської мови. *Перекладацькі інновації : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*. Суми : СумДУ, 2010. С. 23-24.
74. Прадід Ю. Значення фразеологізму та його тлумачення в словнику (на матеріалі іменникових фразеологізмів). У царині лінгвістики і права. Сімферополь : Еліньо, 2006. С. 76–80.

75. Рабош Г. Фразеологічні одиниці та їхні трансформації. *Вісник Львівського ун-ту. Серія «Міжнародні відносини»*. 2020. Вип. 48. С. 242–250.
76. Сагата Ю. Анімалістична фразеологія у вивченні мови як іноземної. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної : збірник наукових праць Львівського національного університету імені Івана Франка*. 2009. Вип. 4. С. 157–171.
77. Сагата Ю. Граматичні модифікації в сучасній польській анімалістичній фразеології. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2011. Вип. 16. С. 138–151.
78. Сайдл Дж. Англійські ідіоми та як їх використовувати. Oxford University Press, 1978. 268 с.
79. Сवेशнікова О. Особливості перекладу фразеологічних одиниць англійської мови на українську. *Прикладна лінгвістика 2014: проблеми та рішення*. Київ, 2014. С. 15–17.
80. Скрипник Л. Фразеологія української мови. Київ : Наукова думка, 1973. 280 с.
81. Словник української мови : в 11 т. : АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. Потебні. [ред. кол. : І. Білодід, А. Бурячок, В. Винник та ін.]. Київ : Наукова думка, 1978. Т. 9. 916 с.
82. Словник фразеологізмів української мови. [уклад. В. Білоноженко, І. Гнатюк, В. Дятчук та ін.]. Київ : Наукова думка, 2003. 1104 с.
83. Смирницький О. Лекції з історії англійської мови. Миколаїв : Вид-во КДУ; Добросвіт, 2006. 236 с.
84. Сокальська Ю. Методичні прийоми для вивчення ідіом англійської мови. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (65). С. 115–119.
85. Тодорова Н. Фразеологічні одиниці просторової семантики в українській та англійській мовах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17. Львів, 2018. 244 с.
86. Тоненчук Т. Структурно-семантичний, ідеографічний та функційний аспекти соматичних фразеологізмів у сучасній англійській мові: дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 04. Чернівці, 2015. 20 с.

87. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія сучасної української мови : посіб. для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ : Альма-матер, 2005. 400 с.

88. Ушакова Н., Тростинська О. Вивчення української мови студентами іноземцями: концептуальні засади. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. 2014. Вип. 9. С. 12–21.

89. Фразеологічний словник. *Світ слова*: веб-сайт. URL: <https://svitslova.com/idioms-dictionary.html> (дата звернення: 28.09.2023).

Фразеологічний словник української мови. [уклад. В. Білоноженко, В. Винник, І. Гнатюк]. Київ : Наукова думка, 1999. 980 с.

91. Хмара В. Фразеологізми з соматичним компонентом вухо в східнослов'янських та західногерманських мовах : зіставний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Острог : Національний університет «Острозька академія», 2015. № 51. С. 342–345.

92. Чаєнкова О. Фразеологічні одиниці із соматичним компонентом голова. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. Київ : Гельветика, 2020. Т. 31 (70). № 2. Ч. 3. С. 141–146.

93. Чаєнкова О. Соматичні фразеологізми з компонентом «РУКА» (на матеріалі української, турецької та англійської мов). *Мова*. 2021. № 35. С. 202–208.

94. Чернишова І. Дейктичні маркери оцінності «свого/чужого» простору. *Теорія і практика* : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Херсон, 2013. 20 с.

95. Швець Г. Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей : дис. ... д-ра. філол. наук : 13.00.02 : Київ. 2021. 730 с.

96. Ядловська Н. Фразеологічний матеріал української мови в чужомовній аудиторії. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2007. С. 122–125.

97. Cambridge Dictionaries Online : веб-сайт. URL: <http://dictionary.cambridge.org/>. (дата звернення: 25.09.2023).

98. Collins Online Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 25.09.2023).
99. D'Arcais Giovanni B. Flores. The Comprehension and Semantic Interpretation of Idioms. *Idioms : Processing, Structure, and Interpretation*. Hillsdale, N. J. : L.Erlbaum Associates, 1993. P. 79–98.
100. Fellbaum C. How Flexible Are Idioms? *A Corpus-Based Study. Linguistics*. 2019. №. 4. V. 57. P. 735–767.
101. Fernando Ch. Idioms and Idiomaticity. Oxford : Oxford University Press. 1996. 261 p.
102. Fraser B. Idioms within a Transformational Grammar. *Foundations of Language*. 1970. №. 1. V. 6. P. 22–42.
103. Gries S. Th. Phraseology and linguistic theory : A brief survey. *Phraseology: an interdisciplinary perspective*. Amsterdam : John Benjamins Publishing Co., 2008. P. 3–27.
104. Langlotz A. Idiomatic Creativity: A cognitive-linguistic model of idiom-representation and idiomvariation in English. Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2006. 327 p.
105. Makkai A. Idiom Structure in English. New York : Walter de Gruyter, 2013. 373 p.
106. Merriam-Webster Dictionary : веб-сайт. URL: <https://www.merriam-webster.com/>. (дата звернення: 16.09.2023).
107. Miller J. The Bottom Line: Are Idioms Used in English Academic Speech and Writing? *Journal of English for Academic Purposes*. 2020. V. 43. P. 4–14.
108. Nunberg G., Sag I. A., Wasow T. Idioms. *Language*. 1994. №. 3. V. 70. P. 491–538.
109. Smith L. Words and idioms : studies in the English language. London: Constable, 1928. 299 p.
110. Oxford Dictionary of Idioms. Edited by J. Siefring. Oxford : Oxford University Press, 2004. 352 p.